

บทที่ 3

เรื่องเล่า ความทรงจำ ประวัติศาสตร์ ชีวิตและการต่อสู้ของเขมรพลัดถิ่น ในดินแดนมาตุภูมิ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของประเทศเขมรในอดีตเกิดขึ้นหลายครั้ง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งผลักดันให้ผู้คนในประเทศเขมรอพยพหนีออกนอกประเทศ โดยเฉพาะช่วงที่รัฐบาลของนายพอล พต เรืองอำนาจในประเทศเขมร ในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2522 หรือเรียกว่า ช่วงการปกครองของกลุ่มเขมรแดง อันนำมาซึ่งปรากฏการณ์ “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ระหว่างคนเขมรด้วยกันเอง และถูกกล่าวขานว่าเป็นการปกครองที่โหดร้าย ทารุณที่สุด ผู้คนในประเทศเขมรถูกสังหารและตายจากความอดอยากหิวโหยมากกว่าครึ่งประเทศ (อิบตี บัวคำศรี 2547:120-122) อีกเหตุการณ์หนึ่งที่ติดตามมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเขมรครั้งนี้ นั่นคือ คนในประเทศเขมรอพยพหนีออกนอกประเทศเดินทางมุ่งสู่ประเทศไทย อำเภอคลองใหญ่เป็นพื้นที่หนึ่งที่ต้องรองรับคลื่นการอพยพ ซึ่งในบทนี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอถึงประสบการณ์ชีวิตและการต่อสู้ของคนเขมรพลัดถิ่นในอดีตก่อนเขมรแดงปกครองประเทศเขมร ชีวิตช่วงที่พวกเขา/เธอ เคยตกอยู่ในยุคที่กองกำลังเขมรแดงเรืองอำนาจในประเทศเขมร จนกระทั่งกองกำลังเขมรแดงหมดอำนาจลง และการตัดสินใจจากดินแดนมาตุภูมิของตนสู่ดินแดนใหม่

“เขมรแดง” ชื่อที่ถูกกล่าวถึงไว้หลากหลายชื่อ

“เขมรแดง” ชื่อนี้จะถูกกล่าวขึ้นเสมอ ในกลุ่มของเพื่อนและคนอพยพคนอื่นๆ เมื่อเล่าถึงกลุ่มคน ภายใต้การนำของ “ไอ้โป๊ต” หรือนายพอล พต ที่บังคับให้พวกเขา /เธอใช้แรงงานอยู่ในประเทศเขมร ซึ่งเดิมทีตอนที่ เพื่อน บำกุง ลุงจา และคนอื่นๆในกลุ่มนี้อยู่ในประเทศเขมรจะเรียกเป็นภาษาเขมรว่า “แมกะฮอม” หลังจากมาอยู่ประเทศไทยจึงเรียกว่า “เขมรแดง” แทนตามที่คนในประเทศไทยเรียก แต่สำหรับ กังคำ รวมทั้งคนเขมรพลัดถิ่นอื่นๆ ที่สามารถหนีพ้นจากกองกำลังที่เพื่อนเรียกว่า “เขมรแดง” เกณฑ์ไปใช้แรงงาน นำแปลกใจที่กลุ่มของกังคำกลับไม่รู้จักรู้จักทั้งยังบอกว่า “เขมรแดง” เขาเป็นคนดี เป็นพวกเดียวกับเรา เป็นประชาชนคนธรรมดา” เช่นเดียวกับยายแดง ยายบังเอิญและยายนิตที่อพยพมาพร้อมยายแดง กล่าวไว้ว่า “เขมรแดง เขมรป่า เขาดี ก็เป็นเขมรแบบพวกเรานี้แหละ เขมรด่าก็เขมรไอ้โป๊ต ที่มันจะฆ่าเรา” คนที่พวก

เขา/เธอต้องอพยพหนีมา คือ “เขมรดำ” กังคำและคนอื่นๆ ในกลุ่มนี้ให้ความคิดเห็นถึงชื่อ “เขมรดำ” ว่า

“พวกมันใส่ชุดดำกันหมดเกลี้ยง ก็เรียกตามสีเสื้อที่พวกมันใส่” กังกล่าว

“ก็พวกทหารมันใส่ชุดสีดำ ดำ ยังให้เราใส่สีดำเหมือนมันด้วยนา ใส่ชุดสีดำ เสื้อแขนยาว เสื้อแขนยาวเขาเรียกมือรวบ ผ่าถุงก็ใส่สีดำ ก็ดีอย่าง ตอนกลางคืน สีดำมันมองไม่ค่อยเห็น ตอนที่ย้ายหนีมันมากผ่าถุงวิ่งลุยน้ำหนีมาตอนกลางคืนหกรกเกียะ มันเลยมองไม่เห็น ” ยายบังเอิญให้เห็น

ในขณะที่กลุ่มเพื่อนกลับไม่รู้จัก “เขมรดำ” รู้จักแต่ชื่อ เขมรแดง “ไม่มีเขมรดำ มีแต่เขมรแดง ไ้ไปก็พวกเขมรแดงเอง” เพื่อนและหลานสาวที่มาจากประเทศเขมรกล่าวเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ “เขมรแดง” ยังถูกเรียกถึงอีกหลายชื่อ “อีกาดำ” “เขมรป่า” “ไ้ไป” “พลไป” “ไ้ไป” เมื่อผู้ศึกษานำเหตุการณ์มาเทียบช่วงเวลาและสอบถามจากผู้รู้ในท้องถิ่นหลายท่าน จึงได้ทราบว่า ไม่ว่าจะมื่อชื่อเรียกที่แตกต่างกันอย่างไร แต่กลุ่มคนที่เรื่องอำนาจ ใส่ชุดสีดำ จับผู้คนในเขมรมากมายไปใช้แรงงานหรือไปสังหาร อยู่ภายใต้การนำของนายพล พต ผู้นำประเทศเขมรในช่วง ปี พ.ศ. 2518 – 2522 เป็นกลุ่มคนเดียวกัน ซึ่งชื่อที่ถูกพูดถึงมากที่สุด คือ “เขมรแดง” โดยงานการศึกษาครั้งนี้ก็เช่นกันที่ใช้ชื่อนี้

กองกำลังเขมรแดง จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์

คอมมิวนิสต์เขมร หรือ เขมรแดง ถูกเรียกขานมาคล้ายๆ ที่คนไทยเรียกคอมมิวนิสต์จีนว่า “จีนแดง” โดย สมเด็จพระนโรดม สีหนุ เป็นผู้ประดิษฐ์คำว่า “Khmer Rouge” ขึ้นจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Red Khmer” ตรงกับภาษาเขมรว่า “เขมรกระฮอม” แม้ว่าคอมมิวนิสต์กลุ่มนี้จะไม่เคยเรียกตัวเองว่า “เขมรแดง” เลย (รุ่งมณี เมฆโสภณ 2551:127 - 129) แต่ชื่อนี้ก็ยังเป็นชื่อที่คนอื่นๆ นิยมใช้เรียกคนกลุ่มนี้

จุดเริ่มต้นของการก่อตั้งกลุ่ม “เขมรแดง” ค่อยๆ พัฒนามาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศเขมร ภายหลังจากฝรั่งเศสเข้ามาแผ่อำนาจในภาคพื้นอินโดจีน ประเทศเวียดนาม ลาว เขมร ต่างตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของฝรั่งเศส จุดร่วมกันทำให้กลุ่มคนจากทั้งสามประเทศร่วมกลุ่มกันจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party : ICP) ในปี พ.ศ. 2488 เพื่อให้ประเทศของตนเป็นอิสระจากฝรั่งเศส โดยมีเวียดนามเป็นหัวหน้าใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ทั้งสามประเทศได้แยกกันตั้งพรรคใหม่ แต่เป้าหมายเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง เขมรเรียกพรรคที่จัดตั้งใหม่ในช่วงแรกของตนว่า “พรรคประชาชนปฏิวัติเขมร” หรือ

เรียกว่า “พรรคประชาชนเขมร” ภายหลังที่เขมรได้อิสรภาพจากฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2497 สมาชิกพรรคประชาชนเขมรบางส่วนก็แยกไปประเทศเวียดนาม ส่วนที่ยังอยู่ในประเทศเขมร ได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา ชื่อ กรมปรอเจียจวิน หรือ กรมประชาชน (Krom Pracheachon) เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งที่กำลังจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกหลังจากที่เจ้าสีหนุสละราชสมบัติให้กับพระราชนัดดาของตน แต่ก็ไม่สามารถชนะคะแนนเสียงฝ่ายพรรคของเจ้าสีหนุได้ ในปี พ.ศ. 2503 พรรคประชาชนปฏิวัติเขมรเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง แกนนำของพรรคแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ พวก “เขมรอิสระ” และอดีตพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน อีกกลุ่มคือนักเรียนเขมรที่กลับมาจากการศึกษาต่อในประเทศฝรั่งเศส หนึ่งในนั้นก็คือเหล่าแกนนำของ เขมรแดง ในอนาคต เช่น พอล พต ชื่อพรรคถูกเปลี่ยนอีกครั้งเป็น พรรคคนงานกัมพูชา (Workers’ Party of Kampuchea : WPK) ต่อมาผู้นำของพรรคถูกเปลี่ยนเป็นนายพอล พต ภายหลังที่ผู้นำคนเก่าหายไประหว่างร่อย (รุ่งมณี เมฆโสภณ 2551:93 – 96)

กองกำลังเขมรแดงของนายพอล พต หรือที่คนเขมรพลัดถิ่นเรียกว่า “ไอ้โป๊ด” ค่อยๆ แผ่อำนาจจากเขตชนบทของประเทศเขมรและในปี พ.ศ. 2515 สามารถรวมกำลังพลได้มากกว่าครึ่งประเทศ มีความแข็งแกร่งมากจนพร้อมที่จะก้าวไปยึดอำนาจจากนายลอน นอล โดยการบุกเข้ายึดกรุงพนมเปญเมืองหลวงของประเทศเขมร ในวันที่ 17 เมษายน 2518 และจัดตั้งรัฐบาลพอล พต ขึ้นแทนรัฐบาลเดิม ในวันรุ่งขึ้นการปกครองของประเทศก็เปลี่ยนเป็นระบบสหกรณ์ประชาชนในเมืองถูกผลักดันให้ออกจากเมืองไปใช้แรงงานทำเกษตรกรรมในเขตชนบท(สิดา สอนศรี 2546:397-399 ; ยวงรัตน์ วิเดล 2552:3)

รูปแบบการปกครองของเขมรแดงมีจุดประสงค์เพื่อสร้าง “สังคมใหม่” โดยใช้รากฐานทางอุดมการณ์ที่เรียกว่า “อุดมการณ์ปฏิวัติแบบเบ็ดเสร็จ” (ideology of total revolution) ที่มีการรักษาเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ เป็นตัวขับเคลื่อน ด้วยการบังคับให้ “ประชาชนใหม่” ทำการเกษตรและใช้แรงงานร่วมกัน (ธีระ นุชเปี่ยม 2543:11 - 12) ภายหลังที่เขมรแดงแบ่งผู้คนในประเทศเขมรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ยึดครองของเขมรแดงตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2518 ซึ่งถูกเรียกว่า “ประชาชนพื้นฐาน” (base people) หรือ “ประชาชนเก่า” ส่วนประชาชนที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ยึดครองของเขมรแดงก่อนวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2518 จะได้ชื่อว่า “ประชาชนใหม่” (new people) (ธิบตี บัวคำศรี 2547:118 - 119) นอกจากนี้ ประชาชนที่ถูกมองว่าเป็น “ศัตรูทางชนชั้น” ซึ่งส่วนมากจะเป็นกลุ่มของทหาร ข้าราชการ เชื้อพระวงศ์ ผู้มีการศึกษาหรือผู้มีวิชาชีพเฉพาะในด้านต่างๆ จะถูกนำมาขจัดทิ้ง ร่องรอยของเหตุการณ์นี้ยังคงหลงเหลืออยู่ในประเทศเขมรจนถึงปัจจุบัน สถานที่แห่งนี้บรรจุหัว

กะโหลกของผู้ที่ถูกเขมรแดงสอบสวนว่าเป็น“ศัตรูทางชนชั้น”ไว้ประมาณหนึ่งล้านเจ็ดแสนหัว สถานที่แห่งนี้เรียกว่า โตน สเลง อดีตวิทยาลัยเก่าก่อนเขมรแดงเรื่องอำนาจ (คม ชัด ลึก 2550)

แม้ว่าประชาชนที่ไม่ได้ถูกกล่าวหาว่าเป็น“ศัตรูทางชนชั้น”จะรอดพ้นจากการถูกสังหารแต่ก็ไม่สามารถรอดพ้นจากการจัดให้อยู่ในกลุ่ม “ประชาชนใหม่” ซึ่งผู้คนในประเทศส่วนมากจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มนี้ ทุกๆวันพวกเขา/เธอจะถูกบังคับใช้แรงงาน ภายใต้นโยบายของกลุ่มผู้นำเขมรแดงที่ต้องการเพิ่มระดับการผลิตข้าวในประเทศให้มากที่สุด และการรวมทรัพย์สินทั้งหมดมาเป็นของส่วนรวม ยกเลิกระบบการใช้เงินตราภายในประเทศ การบริการทางด้านสุขภาพ การศึกษาหยุดชะงัก เน้นการเร่งเพิ่มผลผลิต ทำให้ “ประชาชนใหม่” ถูกบังคับใช้แรงงานอย่างหนักภายใต้สังคมที่ไร้ชนชั้นชนนี้ (เดวิด แชนลิลเลอร์ 2547:337 - 339) หรือที่ลูกจាកกล่าวว่า “ทุกคนเสมอภาคกันหมด เขาไม่ให้มีคนรวย คนจน”

การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลพอล พต นับเป็นการปกครองที่ถูกกล่าวว่าเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าของมาร์กซิสไปเป็นของพวกเซดิสซึ่งเป็นโฉมหน้าใหม่ที่นำสะพรึงกลัวมากที่สุด ในสังคมนิยม (ยวงรัตน์ (พัฒน์พงศ์) วิเดล 2552:2) ยังมีงานอีกหลายต่อหลายชิ้นที่กล่าวถึงความโหดร้าย ทารุณ ของการปกครองสมัยรัฐบาลของพอล พต ช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2522 และการศึกษาครั้งนี้ก็จะกล่าวถึงเช่นกัน แต่เป็นเสียงคำบอกเล่าเรื่องราวจากคนเขมรพลัดถิ่น สำหรับเนื้อหาส่วนแรกนี้จะ เป็นเรื่องราวชีวิตของคนเขมรพลัดถิ่นช่วงก่อนการปกครองของเขมรแดงและคำบอกเล่าเรื่องราวของช่วงเวลาที่ถูกกล่าวว่าเป็นช่วงเวลาที่โหดร้ายที่สุด ผ่านสายตาของคนเขมรพลัดถิ่น ที่เคยผ่านกับประสบการณ์เหล่านี้ด้วยตนเองมาก่อน พวกเขา/เธอรู้สึกนึกคิดกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร และเพราะสาเหตุใดพวกเขา/เธอ จึงต้องอพยพจากดินแดนมาตุภูมิของตนมาอยู่ในประเทศไทย

ผู้ศึกษาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 หัวข้อ คือ หัวข้อที่ 1 ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนก่อนการปกครองของเขมรแดง ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนเขมรพลัดถิ่นที่เคยอยู่ในเขตชนบทและเคยอยู่ในเขตตัวเมืองของประเทศเขมรในอดีต ก่อนที่กองกำลังเขมรแดงจะปกครองประเทศเขมรในปี พ.ศ. 2518 และหัวข้อที่ 2 ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนภายใต้การแผ่อำนาจของเขมรแดงจนกระทั่งกองกำลังเขมรแดงหมดอำนาจลง ซึ่งเป็นเรื่องเล่าถึงกองกำลังเขมรแดงและสาเหตุของการพลัดถิ่นมาประเทศไทยของคนเขมรพลัดถิ่น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ที่หลบหนีจากการปกครองของเขมรแดงและผู้ที่ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง

1. ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนก่อนการปกครองของเขมรแดง

ประเทศเขมรเปรียบเสมือนดินแดนเดิมที่เป็นบ้านเกิดหรือบ้านเก่าของคนเขมรพลัดถิ่น ก่อนที่พวกเขา/เธอจะอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในประเทศไทย ครั้งหนึ่งพวกเขา/เธอต่างเกิดเติบโต และเคยใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศเขมรมาก่อน ซึ่งช่วงนั้นผู้คนในประเทศเขมรต่างมีอิสระในการดำเนินชีวิต เนื่องจากว่าประเทศเขมรยังไม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของกองกำลัง “เขมรแดง” หรือภายใต้การปกครองแบบระบอบคอมมิวนิสต์ของนายพล พต ประสพการณ์ชีวิตของคนเขมรพลัดถิ่นในช่วงนี้นับว่ามีความสำคัญมากที่เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจชีวิตของคนพลัดถิ่นได้เป็นอย่างดี

เรื่องเล่าจากความทรงจำ ว่าด้วยการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายในอดีต

“สมัยนั้นไม่ได้สบายเหมือนอย่างนี้หรอก ตื่นเช้ามาก็มาหุงข้าว หุงกับเตาถ่าน หม้อหุงข้าวไฟฟ้าแบบนี้ยังไม่มี ไฟฟ้ายังไม่มีใช้เลย ต้องออกไปเก็บผัก ตกปลามาทำกิน ไม่ได้ไปซื้อที่ตลาดอย่างจ้ อยู่เนี่ยยากกินอะไรซื้อที่ตลาดเดียวไปตลาดก็ได้แล้ว ”

เสียงหนึ่งของพี่รินที่บอกเล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ครั้งที่เธอยังอยู่บ้านเกิดของเธอ ในช่วงปี 30 – 40 ปีก่อน (ประมาณปี พ.ศ. 2509 – 2518) ซึ่งอยู่ในเขตชนบททางทิศตะวันตกของประเทศเขมร เธอมักจะเรียกบ้านเกิดของเธอว่า “บ้านป่า” ณ ที่นั้นผู้คนยังคงมีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ตื่นตอนเช้ามาหุงหาอาหารกิน ก่อนออกไปทำไร่ ทำนา ตอนเย็นหลังจากกินข้าวเสร็จเรียบร้อยก็เข้านอนพักผ่อนเก็บแรงเพื่อออกไปทำงานในวันรุ่งขึ้นต่อไป ชีวิตแบบนี้ไม่ต้องใช้เงินแม้แต่หน่อย พี่รินบอกว่าตอนนั้นเธอไม่รู้จักรัก ไม่เคยเห็นเงินว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

“ตอนนั้นไม่เห็นมีเงินนะ ไม่รู้จักด้วยซ้ำว่าเงินเป็นยังไง เขาไม่ใช้เงินกัน ใครมีอะไรก็เอาไปแลกกัน ถ้าข้าวบ้านเราไม่มีก็ไปขอเขา เดียวพอเขาเกี่ยวข้าวก็ไปใช้แรงเขา เขาก็เลี้ยงข้าวเรา” พี่รินเล่าถึงอดีต

ข้าวปลาอาหารสามารถหาได้เองจากรอบๆ บ้าน ข้าวก็ปลูกเองและเก็บไว้ตั้งแต่ช่วงฤดูเก็บเกี่ยว นำผักที่ปลูกไว้ข้างๆ บ้าน และที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมาต้ม ผัด แกง ตามชอบใจ ได้กับข้าวแสนอร่อยปราศจากสารเคมี หากอยากกิน หมู เป็ด ไก่ ปลา ไม่มีตลาดให้ไปซื้อหาทุกบ้านต่างเลี้ยงไว้กินเอง แต่หากขาดเหลือ หรืออยากกินอะไรเป็นพิเศษก็สามารถนำสิ่งของมาแลกเปลี่ยนกันแทนได้ พี่รินเล่าว่ากับข้าวที่ถูกทำบ่อยที่สุดส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภท ปิ้งๆย่างๆ พี่รินแสดงความคิดเห็นกับเรื่องนี้ว่า ปลาอย่าง เป็นเมนูอาหารที่อร่อยและคนเขมรชอบทำมากคงเป็นเพราะปลาหาง่าย ทำได้ง่ายจากการใช้ความร้อนที่ยังคงหลงเหลือจากถ่านที่ใช้หุงข้าวเสร็จแล้วนำไปย่างปลา พี่รินเล่าว่าในช่วงหน้าแล้งจะสามารถหาปลาตามท้องนาได้ง่ายมาก

“โอ๊ย หน้าแล้งปลาหาง่ายนัก น้ำในนามันแห้ง ปลา มันจะอยู่กระจุกกัน เอามือล้วงไปในเลนที่เจอเป็นสิบๆตัว จับสบายเลย” คำบอกเล่าของพี่ริน

หากเป็นเมนูอาหารอื่นๆ จะเน้นรสชาติที่ไม่จัดจ้าน ไม่นิยมรสเผ็ด ไม่นั่น ทั้งยังนิยมกินผักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันพี่รินก็ยังคงติดกับรสชาติของอาหารที่ไม่ค่อยจัดจ้านและมักจะมีผักไว้ในล่ำรับกับข้าวของเธอเสมอ วิถีชีวิตในอดีตเช่นนี้ไม่แตกต่างไปจากป่าฝน และลุงสาย ทั้งสองคนมีเชื้อสายเขมรมาตั้งแต่กำเนิด แม้ว่าบ้านเกิดของทั้งคู่จะอยู่ต่างเมืองกัน แต่ก็อยู่ในเขตชนบททางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเขมรเช่นเดียวกัน สมัยนั้นมีลักษณะทางสังคมไม่แตกต่างไปจากบ้านเกิดของพี่ริน ที่ยังยึดอาชีพทำนา การทำเกษตรกรรมเป็นหัวใจหลัก

“บ้านฉันมีนาเอง ต้องปลูกข้าวเอง จะกินข้าวแต่ละทีก็ต้องเอาข้าวไปตำ แล้วเอาไปผัด แล้วค่อยเอามาหุง หุงนี้ก็ต้องหุงกับฟืนนะ ไม่มีไฟฟ้าเหมือนแบบนี้”

คำบอกเล่าของป่าฝนถึงสภาพชีวิตประจำวันของเธอในอดีตที่ไม่ได้แตกต่างไปจากพี่รินและลุงสายมากนัก ทุกบ้านต่างต้องทำนาเองเพื่อให้ได้ข้าวมาไว้รับประทาน ข้าวที่กินแต่ละเม็ดเงินนั้นล้วนได้มาจากหยาดเหงื่อแรงงานของสมาชิกในบ้านที่ช่วยกันตั้งแต่การปลูกข้าวเก็บเกี่ยว จนกระทั่งนำข้าวเปลือกไปตำจนเป็นข้าวสาร

วิถีชีวิตในเขตชนบทเช่นนี้ เมื่อป่าฝนนำมาเปรียบกับชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันก็มักจะบอกว่า “มันลำบาก” ที่ต้องหากินเองไม่สามารถหาซื้อที่ตลาดได้ โดยทุกๆ เช้า สมาชิกในบ้านทุกคนต้องตื่นมาหุงหาอาหาร ออกไปจับปลา เก็บผักจากท้องไร่ ท้องนา มาปรุงเป็นอาหาร หลังกินข้าวกินปลาเสร็จต่างก็แยกย้ายกันไปทำไร่ ทำนา เมื่อพระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้าเป็นสัญญาณให้รู้ว่าเลิกงานได้ หลังจากกินมื้อเย็นเสร็จ ก็เข้านอนพักผ่อน รอการทำงานในเช้าวันใหม่ วนเวียนอยู่เช่นนี้ไปทุกเมื่อเชิวัน

อีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คงเป็นการเลี้ยงสัตว์เอาไว้ใช้งานและกินเอง นอกเหนือจากปลาที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ในแม่น้ำ ลำธารแล้ว ยังต้องเลี้ยง เป็ด ไก่ หมู ควาย ไว้เพราะในเขตชนบทเช่นนี้ไม่มีตลาดไว้ให้จับจ่ายซื้อขายสินค้ากัน ชาวบ้านจึงต้องทำเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพของตน ป้าสายเล่าว่าที่บ้านของป่าเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เอาไว้กินเอง

“เมื่อก่อนที่อยู่ที่โน้น ต้องเลี้ยง ไก่ เลี้ยงหมูเอาไว้กินเองนา ไม่งั้น ไม่มีกิน จะเอาที่ไหน มีตลาดซะเมื่อไร” ป้าสายรำลึกถึงอดีตให้ฟัง

เรื่องเล่าจากความทรงจำ ว่าด้วยวิถีชีวิตของคนอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล

ลักษณะทางกายภาพนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้คน ลักษณะทางกายภาพที่บ้านเดิมของยายเดียวกับยายบังเอิญที่แตกต่างไปจากบ้านของพี่ริน แม้ว่าจะอยู่ใน

เขตชนบทเช่นกัน เมืองของทั้งยายเดียวและยายบังเอิญที่เคยอยู่ในอดีตนั้น ต่างตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศเขมรที่มีอาณาเขตติดกับทะเล ลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ไม่ได้เน้น การเลี้ยงสัตว์เช่นเดียวกับพืชน บ้าฝน และลูงสาย เริ่มแรกที่ถามถึงชีวิตในอดีตของยายเดียว ยายเปรียบเทียบกับชีวิตในอดีตกับปัจจุบันให้ฟังว่า “ลำบากนัก อยู่ป่า ไม่ได้อยู่อย่างนี้หรอก ไม่มี ไฟฟ้า นะ ต้องดำข้าวเอง ดำกับสากไม้ ดำเสร็จก็เอามาร้อนเปลือกออก ดำข้าวกลิ้งเป็นข้าวขาว อีก ไม่มีตลาดแบบนี้หรอก เป็นบ้านป่า ... เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ไว้เอง ถ้าบ้านเราไม่มีก็ไปซื้ออีกบ้าน ถ้าบ้านเขาไม่มีก็มาซื้อบ้านเรา” ยายบังเอิญที่นั่งอยู่ข้างๆ ขณะที่ยายเดียวเล่า ก็ให้ความเห็น เช่นเดียวกันว่าชีวิตในอดีตลำบากกว่าในปัจจุบันที่ต้องหาอาหารเอง ไม่สามารถซื้อหาจากตลาด ได้เหมือนในปัจจุบัน ไม่มีความเจริญเป็นบ้านป่า แต่เมื่อยายทั้งสองพูดถึงความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติในอดีต ก็กลับมองว่า ชีวิตในอดีตเป็นภาพที่สวยงาม ไม่สิ้นเปลืองเงิน หากิน ง่ายกว่าในปัจจุบัน น้ำเสียงที่ดูเคร่งเครียดในตอนแรกก็จางหายไป

หลังจากที่ยายเดียวเล่าถึงอดีตช่วงที่ยายเดียวยังอยู่ในประเทศเขมร (ประมาณปี พ.ศ. 2408 – 2518) ครั้งนั้นยายยังต้องปลูกข้าว ปลูกผักไว้กินเอง ยายเล่าถึงการจับกุ้ง จับปู จับ ปลาจากในทะเลมาทำอาหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมและหากินง่ายมากกว่าเนื้อหมู เนื้อไก่

“ บ้านยายอยู่แอบทะเล จะกินอะไรก็ลงไปได้ถุนบ้าน ตกปลาขึ้นมากิน โอ๊ย ตอน ทอดกุ้ง¹ ที่ ที่ ได้บ้าน¹ เลย กระโดดกันเต็มตะแกรง” ยายเดียวกล่าว

ขณะที่ยายเดียวเล่าอยู่นั้น ยายบังเอิญที่นั่งอยู่อยู่ในวงสนทนาด้วยก็พูดเสริมขึ้นมา ว่า “บ้านฉันเหมือนกันยาย ทอดที่ ที่ กินไม่หวาดไม่ไหว จะกินปลา เอาแหไปเหวี่ยงแป็บเดียวก็ได้ กินแล้ว หากินง่ายนัก”

ด้วยความที่บ้านของยายบังเอิญอยู่ติดกับทะเล อาชีพหลักจึงเน้นการทำประมง มากกว่าการเพาะปลูกที่สามารถหาซื้อได้โดยไม่ต้องปลูกเอง

“พ่อ แม่ฉันออกทะเล ตอนนั้นฉันยังตัวเล็กๆ อยู่เอง ก็ไม่ได้ออกกับเขาหรอก รออยู่ ที่บ้าน ช่วยเลี้ยงน้อง หุงข้าวไป บางทีก็จับแมงดาขาย” คำบอกเล่าของยายบังเอิญ

หาดทรายที่ทอดยาวอยู่หน้าบ้านของยายบังเอิญ เป็นทั้งบ้านและที่วางไข่ของเหล่า บรรดาแมงดาทะเล ซึ่งช่วงฤดูที่แมงดาขึ้นมาวางไข่นับว่าเป็นช่วงเวลาโปรดของยายและพี่ๆที่จะ ช่วยกันจับแมงดามาไว้ขาย

¹ ทอดกุ้ง เป็นภาษาพื้นบ้าน แปลว่าจับกุ้ง โดยใช้ตะแกรงที่มีขนาดใหญ่ตักกุ้งขึ้นมา

¹ บาน เป็นภาษาพื้นบ้านของจังหวัดตราด หมายถึง มาก เยอะ

“ตอนฉันเด็กๆ นะน้องนา สนุกนัก ช่วงตัวแมงดา มันขึ้นมาวางไข่ มันจะขุดลงไปไหน ทราบแล้ววางไข่ ไข่มันอร่อยนัก เราก็เอามือจับหางมัน ยกที่ตัวแมงมันขึ้นนะ ตัวเล็กๆ มันจะวิ่งกัน เต็มเลย แต่ต้องจับมันก่อนลูกมันออกนา ไข่มันเป็นตัวแล้วกินไม่ได้ ฉันกับพี่จะเดินหามันแล้ว จับมันมาซังไว้ข้างๆ บ้าน เอาไม้มาปักทราญไว้เป็น สีเหลี่ยมไม่ให้มันหนี พอคนเขามาซื้อก็จับให้ เขาได้เลย” ยายเล่าความประทับใจในอดีตไปก็ยิ้มไป

เรื่องเล่าจากความทรงจำ ว่าด้วยการใช้ชีวิตภายใต้ความเจริญของเมือง ชายแดนในอดีต

ประมาณ 55 ปีผ่านมาแล้ว เมื่อบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นโดยเฉพาะใน เขตเมืองหลวงของเขมร นอกจากจะมีการทำการเกษตรแล้วยังมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน อีกด้วย หลังจากที่ยายสุดาแต่งงานแล้วจึงย้ายมาอยู่กับสามีที่กรุงพนมเปญ เมืองหลวงของ ประเทศเขมร ซึ่งเดิมทียายอาศัยอยู่ที่จังหวัดเกาะกง หลังจากที่ย้ายมาอยู่ที่กรุงพนมเปญยายได้ เปลี่ยนอาชีพค้าขายมาเป็นเกษตรกรแทน ยายสุดาเล่าให้ฟังว่า ยายต้องทำนา ทำไร่เอง โดย ผลผลิตที่ได้ก็จะนำไปขายที่ตลาด ทำให้ตลาดกลายเป็นศูนย์รวมในการซื้อขายสินค้าของผู้คน ในสังคม ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนให้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในเขตการค้าใกล้กับชายแดน ไทย – เขมร หรือ ที่เรียกว่า “เกาะกง” อาชีพหลักของผู้คนกลายเป็นอาชีพ พ่อค้า แม่ค้า แรงงาน รับจ้าง และชาวประมง “เกาะกง” มีพื้นที่ติดกับทะเลและเป็นเมืองท่าในการขนส่งสินค้า ส่วน การทำเกษตรไม่ได้เป็นอาชีพหลักอีกต่อไป ผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นี้ไม่ได้ทำนา ปลุกข้าวเหมือนกับ บ้านของพรีน มีเพียงการปลูกผัก ผลไม้ ไว้เพื่อ “กินเอง” เท่านั้น

ลุงจาเป็นคนหนึ่งที่อยู่ในจังหวัดเกาะกง ลุงจาจะปลูกผัก ผลไม้ไว้กินเองมากกว่า จะปลูกเพื่อขาย

“สมัยก่อนพ่อ (ลุงจาแทนตนเองกับผู้ศึกษาว่าพ่อ ตามที่ผู้ศึกษาเรียกลุงจาว่าพ่อ) มี ที่มากนัก ปลูกผัก ไร่ข้างๆบ้าน เป็นแถวยาว ปลูกหัวมัน หัวเผือก เอาไว้กิน แต่ไม่ได้ทำนาหรอก ก็ซื้อที่ตลาดเอาก็ได้” ลุงจากล่าวตอบคำถามของผู้ศึกษาว่าที่บ้านของลุงทำนาหรือไม่

พ่อแม่ของลุงจาทำอาชีพประมง ออกทะเลหาปลาเป็นอาชีพหลัก สมัยนั้นลุงจายัง เด็กเกินไปที่จะช่วยพ่อแม่ออกทะเลหาปลา ลุงมีหน้าที่เรียนหนังสือเพียงอย่างเดียวเท่านั้นเช่น เดียวกับลุงไพและลุงบุญที่ในสมัยนั้นยังเด็กเกินไปที่จะช่วยพ่อ แม่ ทำงาน มีหน้าที่หลักคือการไป โรงเรียนเพื่อเรียนหนังสือ ซึ่งนับว่าโชคดีกว่า ปากุ้งที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ แม้ว่าจะมี โรงเรียนเปิดสอนอยู่แถวละแวกบ้านก็ตาม ตั้งแต่เด็กๆ ปากุ้งต้องช่วยพ่อแม่ ขายของที่ตลาด

ป่ากุงเกิดและเติบโตอยู่ที่จังหวัดเกาะกง เมื่อป่ากุงโตขึ้นก็รับหน้าที่ขายของด้วยตนเองที่ตลาด ป่ากุงเล่าว่าต้องตื่นตั้งแต่เช้าเพื่อมาขายของที่ตลาด

“เมื่อก่อนนะ ตีสี่ ตีห้าก็ต้องตื่นเตรียมไปช่วยขายของที่ตลาดแล้ว กว่าจะเก็บร้านเก็บอะไรก็เย็นกว่าจะได้กลับบ้าน” เสียงป่ากุงรำพึงถึงอดีต

ทั้งกำคำ ยายแดงและลุงแมวลูกชายของยายแดง ต่างก็เกิดที่จังหวัดเกาะกง ในสมัยนั้นทั้งกำคำและยายแดงยังไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ทั้งคู่มาพบรักกันหลังจากมาอยู่ประเทศไทยแล้ว

กำคำไม่ได้ขายของ ทำเกษตรเหมือนกับคนอื่น ๆ กำเป็นช่างต่อเรือ รับจ้างแบกถุงแบกปุ๋ย และเป็นหมอพื้นบ้าน กำคำเล่าประวัติของตนเองว่า แม้ว่ากำจะอ่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ แต่กำรู้วิชาทางด้านไสยศาสตร์ และวิธีรักษาคนโดยใช้สมุนไพร ตอนกำหนุ่ม ๆ กำไปเรียนจากอาจารย์หลายสำนักในประเทศเขมร เรียนกับพระบ้างก็มี จนสามารถนำความรู้มารักษาคนป่วยได้จนถึงปัจจุบัน ส่วนยายแดงเคยขายของ ขายอาหารอยู่ที่หน้าบ้านของตนเอง

เรื่องเล่าจากความทรงจำ ว่าด้วยครั้งหนึ่งกับชีวิตนักเรียน

ลุงบุญ ลุงไพ ลุงจา ลุงสาย และพี่ริน ทั้ง 5 คนมีโอกาสได้เรียนหนังสือที่ประเทศเขมรมาก่อนที่จะมาอยู่ในประเทศไทย

ก่อนที่เขมรแดงจะมีอำนาจปกครองประเทศเขมร ก่อนปี พ.ศ. 2518 ลุงบุญมีโอกาสได้เรียนหนังสือจนจบชั้น ป. 4 ส่วนลุงบุญเรียนจนจบชั้น ป.3 ลุงบุญเล่าถึงช่วงที่เขาเรียนหนังสืออยู่ที่ประเทศเขมร ซึ่งช่วงนั้นประเทศเขมรเกิดสงครามขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้การปิด - เปิดโรงเรียนไม่สามารถคาดเดาได้ บางวันได้เรียน บางวันก็ต้องหยุดเรียน “ตอนที่เรียน ไม่ได้เรียนทุกวันหรอกนะ ถ้าเขาประกาศหยุดก็หยุด ให้มากี่มา”

ประสบการณ์สมัยเรียนที่ระทึกใจไม่เคยจางหายไปจากความทรงจำของลุงบุญ บางวันขณะที่ลุงบุญและเพื่อนๆ นั่งเรียนอยู่ที่ห้องเรียนก็ต้องวิ่งหนีหลบลูกระเบิด

“มีอยู่ครั้งหนึ่งระเบิดมันมาตกแถวโรงเรียน พอได้ยินเสียง ทั้งครูทั้งนักเรียนวิ่งหนีกันเข้าไปในป่า บางคนขอครูไปขี่ นั่งขี่อยู่ในป่า สมัยนั้นมันยังไม่มีห้องน้ำแบบเราที่ไหน จะขี่จะเยี่ยวก็วิ่งเข้าป่าหมด พอได้ยินเสียงมันก็ลุกขึ้นมาวิ่งกับเขาทั้งยังงั้นเลย กางเกงยังไม่ทันใส่เลย กลัวตายกันอย่างเดียว” ลุงบุญเล่าถึงชีวิตวัยเด็กไป ขำไป

นอกจากหน้าที่ที่ต้องเรียนหนังสือแล้ว นักเรียนอย่างลุงบุญ รวมทั้งครูและเพื่อนๆ นักเรียนชาย จะได้รับภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ในการผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่เวรยามที่โรงเรียนทุกวัน ต่างจากโรงเรียนของลุงจา

ลุงจาเรียนจบชั้น ม. 1 ลุงจาเล่าว่า ม. 1 ของลุงตอนนั้นก็เทียบเท่ากับม. 6 ของประเทศไทย “พอบอกตรงๆนะ ตอนเด็กๆพ่อไม่เคยทำงานเลย เรียนอย่างเดียว ตอนเข้ามาพ่อก็กินข้าวออกไปโรงเรียนตอนเจ็ดโมง สิบเอ็ดโมงครึ่งก็เดินกลับมากินข้าวที่บ้าน บ้านอยู่ไกลแค่ไหนก็เดินเหมือนกันหมด ถ้าคนรวยๆ เขาก็ซื้อกิน พอกินข้าวอิ่ม บ่ายก็เดินกลับไปเรียนต่อ ห้าโมงก็กลับบ้าน เย็นกลับมาอาบน้ำ กินข้าวกินปลาเสร็จก็ไปทำการบ้าน อ่านหนังสือ สองทุ่มสามทุ่มก็เข้านอนแล้ว ไม่มีโทรทัศน์ให้นั่งดูอย่างงี้ ไฟฟ้าก็ยังไม่ใช้ ต้องจุดตะเกียงใช้” ลุงจาเล่าถึงความหลังครั้งที่ยังเรียนอยู่ที่ประเทศเขมร ลุงจาเล่าให้ฟังถึงระบบการศึกษาของประเทศเขมรในสมัยนั้นที่แตกต่างจากเมืองไทยและกับประเทศเขมรในปัจจุบันจะนับระดับชั้นถอยหลัง และยังไม่มีการเปิดสอนอนุบาล โดยจะเริ่มจาก ป. 12 ,ป. 11 ,ป.10 จนถึงป.7 และจะขึ้นในระดับมัธยมศึกษา ม.6, ม.4 จนถึง ม.1 แล้วขึ้นในระดับมหาวิทยาลัย ส่วนลุงสายเรียนหนังสือที่ประเทศเขมรจนจบชั้น ป. 4 ลุงสายเล่าว่า สมัยที่ลุงเรียนนั้น ที่ประเทศเขมรจะสอนภาษาเขมรอย่างเดียว

“ตอนที่เรียน ครูเขาก็สอนแต่ตัวหนังสือเขมรอย่างเดียว ไม่ได้สอนภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เหมือนที่โรงเรียนไอ้จันทร์มัน เห็นมันเขียนตัวอังกฤษด้วยนี่”

สำหรับการเรียนของพี่รินที่มีโอกาสเรียนจนจบชั้น ป. 1 ซึ่งได้เรียนหลังจากที่ เขมรแดงหมดอำนาจในประเทศเขมรไปแล้ว พี่รินได้มาอาศัยอยู่กับคนรู้จักที่จังหวัดเกาะกง จึงมีโอกาสได้เรียนหนังสือ แต่ก็เรียนๆ หยุดๆ ตามคำสั่งของคนรู้จักที่พี่รินอาศัยอยู่ด้วย โดยพี่รินจะเรียกว่า ป๋า

“ได้เรียนแค่ ป. 1 เองรู้แค่ตัวหนังสือว่าตัวไหนเป็นอะไร แต่ให้อ่านก็อ่านไม่ออก ก็เรียนนิดๆ หน่อยๆ บางทีป๋าแกล้งให้หยุดก็ต้องหยุด มาช่วยทำนา ตอนหลังแกล้งให้ออกมาทำงาน ก็เลยต้องออกมา อยู่กับเขา เขาให้ทำอะไรเราก็ต้องทำ”

นอกจากพี่รินที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือภายหลังที่พวก “เขมรแดง” หมดอำนาจในประเทศเขมรแล้ว ลุงบุญก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีโอกาสได้เรียนต่ออีกครั้งจนจบชั้น ป.6 จากเดิมที่เคยเรียนจบแค่ ป. 3 “เรียนได้ถึง ป. 3 เขมรแดงมันเข้า ก็ไม่มีโรงเรียน ครูถูกจับไปฆ่าตายหมด พอเขมรแดงออกหรือก็เยาะถึงได้เรียนอีกที่ ที่นี้เลยได้เรียนจนถึง ป. 6”

ก่อนที่พวก “เขมรแดง” จะปกครองประเทศเขมรผู้คนที่ย้ายอยู่ในตัวเมืองต่างมีโอกาสได้เรียนหนังสือการเรียนการสอนเน้นสอนภาษาเขมร แต่ก็มีได้เรียนทุกวันหากมีเหตุการณ์บ้านเมืองไม่สงบก็ต้องหยุดเรียน การเรียนการสอนในประเทศเขมรหลังจากที่หยุดชะงักไปในช่วง “เขมรแดง” เรื่องอำนาจ ก็กลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้งหลัง “เขมรแดง” หมดอำนาจไป

ภาพความทรงจำในอดีตของคนเขมรพลัดถิ่น ต่างเลือกจะจดจำภาพในอดีตและเล่าถึง ชีวิตช่วงที่เคยอยู่ในประเทศเขมรในช่วงประมาณ พ.ศ. 2468 – 2518 หรือเมื่อประมาณ 34 ปีก่อนว่า ประเทศเขมรในสมัยนั้นยังคงมีสภาพไม่ต่างไปจากสังคมชนบทไทยในสมัยอดีต ที่เน้นการทำเกษตรกรรมแบบยังชีพ การทำนา ทำไร่ ผู้คนมีการพึ่งพิง อาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนใช้สิ่งของแลกเปลี่ยนกันโดยตรง หรือด้วยการ “ใช้แรง” แลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะในแถบชายแดนระหว่างประเทศไทย – เขมร ที่ประหนึ่งว่า มีความเจริญพัฒนามากขึ้น สังคมที่มีตลาดเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยน ยึดอาชีพพ่อค้า แม่ค้ามากกว่าการทำเกษตรกรรม อาจเพราะในบริเวณพื้นที่นี้ไม่ค่อยเหมาะกับการทำเกษตร พื้นที่ติดกับทะเลและชายแดนระหว่างประเทศเน้นการทำประมง และการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประเทศอื่นๆ ก็สามารถทำได้สะดวก สำหรับการศึกษายังกระจายไม่ทั่วถึงมีเพียงในเมืองที่มีความเจริญแล้ว เช่น เมืองหลวง เมืองท่า ที่มีเปิดการเรียนการสอนให้กับผู้คน

จะเห็นได้ว่า เรื่องราวที่คนเขมรพลัดถิ่นเลือกที่จะจดจำและเล่าถึงช่วงชีวิตในอดีตก่อนเขมรแดงปกครองนั้น เป็นภาพความทรงจำที่อยู่บนฐานของเรื่องราวชีวิตที่อยู่ท่ามกลางความสงบสุขร่มเย็นของดินแดนมาตุภูมิเช่นเดียวกัน ซึ่งความภาพทรงจำของเรื่องราวเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับช่วงชีวิตหลังจากที่เขมรแดงปกครองประเทศเขมรมากยิ่งขึ้น

2. ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนภายใต้การปกครองของเขมรแดง จนกระทั่งกองกำลังเขมรแดงหมดอำนาจลง

เรื่องเล่าถึงชีวิตในดินแดนมาตุภูมิก่อนเขมรแดงเรืองอำนาจได้กลายมาเป็นช่วงชีวิตที่ดีกว่า เมื่อพวกเขา/เธอมาเปรียบเทียบกับชีวิตช่วงเขมรแดงเรืองอำนาจที่เหมือนกับเป็น “หลุมดำ” ในชีวิต อย่างไรก็ตาม คนเขมรพลัดถิ่นต่างได้รับผลกระทบจากการปกครองของกองกำลังเขมรแดง หรือ “ไอ้โปด” แตกต่างกัน ซึ่งผลกระทบจะแตกต่างกันไปตามการอพยพมายังประเทศไทยหรือการพลัดถิ่น

2.1 คนเขมรพลัดถิ่นกับการพลัดถิ่น

เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศเขมรช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2522 ยุคของเขมรแดงเรืองอำนาจ เป็นจุดเปลี่ยนชีวิตของคนเขมรพลัดถิ่น ก่อนที่จะอพยพมาตั้งรกรากในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ช่วงระยะเวลาที่กองกำลัง “เขมรแดง” กำลังแพร่อำนาจของตนนั้น ประชาชนชาวเขมรบางส่วนต้องอพยพหลบหนีออกจากประเทศเขมรมายังประเทศไทย กังคำ

เป็นคนหนึ่งที่ต้องหลบหนีออกจากประเทศเขมร พร้อมกับความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตจากกองกำลังเขมรแดงที่กำลังเข้ามาควบคุมพื้นที่ในหมู่บ้านที่ก่งคำอาศัยอยู่

เรื่องเล่าถึงเรื่องเล่า ว่าด้วย “เขมรโหด”

“แล้วทำไมก่ง ไม่อยู่เมืองเขมรต่อล่ะคะ” ผู้ศึกษาสอบถามก่งขณะที่นั่งคุยกันอยู่ในบ้านก่ง

“อยู่ไม่ได้หรอก อยู่ก็ตาย เขมรด่า มันฆ่าตายเกลี้ยง เขมรด่ามันโหดนัก มันจะจับเด็กไปฉีดยาล้างสมองเกลี้ยง จำพ่อจำแม่ตัวเองไม่ได้ มันสั่งให้ทำอะไรก็ทำหมด สั่งฆ่าพ่อฆ่าแม่ตัวเองมันยังทำเลย เขมรด่าใจร้ายนัก ฆ่าผ้าท้องเอาดีไปกิน เอาดีใส่กระสอบได้ 100 กว่ากระสอบเลยนา” ก่งคำกล่าว

แม้เวลาจะผ่านมานานกว่า 30 ปี แล้วก็ตาม ก่งยังคงจดจำเรื่องราวจากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านครั้งที่อยู่ในประเทศเขมรได้เป็นอย่างดี อันเป็นสาเหตุที่ก่งต้องพลัดพรากจากแผ่นดินเกิดของตนมายังประเทศไทย เช่นเดียวกับยายแดงที่อพยพมาก่อนก่ง เมื่อสอบถามยายแดงถึงสาเหตุที่ออกมาจากประเทศเขมร คำตอบของยายเต็มเปี่ยมไปด้วยความรู้สึก “กลัวตาย” เช่นเดียวกับก่งคำ

“โธ้ย ถ้าไม่หนี ก็ตายนะสิ ตอนนั้น มีคนหมู่บ้านข้างๆ โดนจับไปฆ่า มันเอาคนใส่รถดั้มพ์ ดั้มพ์ลงเหวหมด มันเรียกใครไปก็คนก็คน ไม่มีใครได้กลับมาสักคน ผู้ใหญ่บ้านเขาบอกให้ย้ายก็ต้องย้าย เหมือนเขาเป็นนายเรา เราเป็นบ่าวเขาเงี้ย พูดยอะไรก็ต้องเชื่อ เลยหนีตามเขา มา ตอนยายมา มากันพันกว่าคน ต้องเดินข้ามเขามากัน 7 วัน 7 คืน กว่าจะถึงนี่” ยายแดงกล่าว

“เขมรโหด เรียกคนไปฆ่าทั้ง”

ลุงแมวลูกชายคนโตของยายแดงก็เป็นอีกคนหนึ่งรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตจึงจำเป็นต้องอพยพมาอยู่ประเทศไทยพร้อมกับแม่ และน้องๆ ของตน

ลุงแมวเล่าถึงอดีตที่ต้องจากบ้านเกิดของตน “ตอนนั้นลุงอายุ 13 14 เอง จำไม่ค่อยได้เท่าไรแล้ว ก็มากับแม่ กับน้อง เดินหนีมากัน บ้านลุงอยู่ตรงนี้เอง นิดเดียวก็ประเทศไทยแล้ว แต่เห็นเขาว่าเขมรด่ามันจะจับเราไปฆ่า ถ้าอยู่ก็ถูกจับไปฆ่าหมด บางทีมีคนมาเคาะประตูบ้าน บอกว่ากำนันเรียกให้ไปหา แต่ก็ไม่เห็นมีใครกลับมา มีคนหนึ่งผัวมันโดนเรียกไปเสาะง สามสี่วัน ผัวมันก็ยังไม่กลับมา เมียเลยอุ้มลูกข้างหนึ่งจูงลูกอีกข้างหนึ่งเดินไปตามผัวที่เสาะง ไปถามใครก็ไม่เห็นใครเห็น แต่มันไปเจอเสื้อผ้าของผัวอยู่ในป่า”

“พอเขมรไ้เปิดตีพนมเปญแตกมันก็ค่อยมาแถวบ้านฉัน ตอนแรกๆมันมาดี มาถามว่าใครทำอะไรบ้าง มีคนเป็นทหาร เป็นพวกเขมรแดงไหม มันมาสืบ พอมันรู้ก็เรียกไปฆ่า คนที่เป็นเจ้าคนนายคนถูกฆ่าหมด ตัวฉันก็เป็นผู้ใหญ่บ้าน กลัวว่าจะมาเรียกไปฆ่า ว่ายังงี้ละ แบบว่าคนที่มื้อมีสันหนอยก็ถูกฆ่าหมด ฉันก็กลัวมันฆ่า ครอบครัวมีก็คนที่คนมันฆ่าเกี่ยง ไม่เอาไว้หรอก ครอบครัวนั้นมีกัน 5 คน มันให้ผู้ใหญ่บ้านมาเรียกไปว่าจะให้ย้ายไปอีกเมือง มันฉลาด มันจะให้ผู้ใหญ่ทุกคนมาบอกคนที่เขาไปฆ่าว่าจะให้ย้ายไปทำงานที่อื่นเหมือนกันหมด ไม่ต้องเอาอะไรไปทั้งนั้น ไปแต่ตัวพอ ที่โน่นมีให้ใหม่หมด ไ้คนพาไปกลับมาเร็วมากผ่านไปวันสองวันเอง มันว่าไปส่งแล้ว ตอนหลังมีคนไปเห็นหลุมฝังคนไว้ก็ไ้พวกที่ถูกเรียกไปนั้นแหละ” ยายแดงกล่าว

คำบอกเล่าของยายแดงสอดคล้องกับคำบอกเล่าของยายนิล วัย 73 ปี คนเขมรพลัดถิ่นคนหนึ่งที่อยู่พวยพากับยายแดง นอกจากในอดีตจะเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกับยายแดงแล้ว ปัจจุบันทั้งคู่ก็ยังเป็นเพื่อนบ้านกันอีก แม้ว่ายายนิลจะไม่ค่อยสนิทสนมกับยายแดงเท่ากับยายเดียว ยายนิลเล่าว่า “ลูกชายฉันมันไปเห็นเบาะนอนเด็กลอยน้ำมาติดฝั่ง ก็เบาะลูกของบ้านที่โดนเรียกไปตั้งแต่เมื่อคืน ” ขณะที่ยายนิลเล่าถึงเรื่องราวอยู่นั้นลุงที่วัย 71 ปีคนบ้านเดียวกับยายแดงและยังอพยพมากับยายแดง ยายนิล ซึ่งเข้ามานั่งคุยอยู่ในบ้านยายนิลเล่าให้ฟังเพิ่มว่า “ ก็บ้านนั้นเมื่อคืนมันพังถูกเรียกไปเอง ตอนเช้าเบาะลอยน้ำมาก็ถูกฆ่าตายหมดทั้งบ้านแล้ว มันฆ่าหมด เด็กๆ คนแก่มันก็ฆ่า ฆ่าทั้งบ้าน ใครจะอยู่ได้ ไม่รู้มันจะมาเรียกเราไปฆ่าเมื่อไร”

“หลุมฝังคน”

ความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิต ความหวาดกลัวที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ยายเดียว และยายบังเอิญ ต้องอพยพจากดินแดนมาตุภูมิของตนสู่ประเทศไทยและมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่นี้

“ ถ้าไม่หนีก็ตาย อพยพมากันเป็นพันๆ คน ก็มันชุดหลุมเป็นแถวๆ เต็มไปหมดตามคันทนา ฉันเลยไปถามทหารที่มายืนแถวบ้าน มันจะมีทหารใส่ชุดดำๆ มายืนมองเราทั่วไปหมดทั้งหมู่บ้านเลย บางทีมันมาแอบฟังเราที่ได้ยินบ้าน พอฉันไปถามมัน มันว่า เอาไว้ให้นั่งหลบระเบิด เป็นหลุมบังเกอร์ ดี มันโกหก มันจะเอาไว้ใส่เรา แล้วฝังไว้ในหลุม ฉันเลยไปคุยกับคนข้างๆ บ้านฉัน เลยหาทางหนีกัน พอยายนิลที่อยู่แอบบ้านฉันจะหนีก็ชวนฉันหนีไปด้วยกัน ตอนนั้นที่หนีฉันยังอยู่ในนาอยู่เลย มันก็วิ่งไปบอกให้ฉันที่น้านั้นแหละ ให้ฉันไปเก็บของ ดีๆ ค่อยหนีไปด้วยกัน” ยายเดียวกล่าว

ยายบังเอิญที่เพิ่งเดินเข้ามานั่งฟังอยู่ข้างๆ เมื่อได้ยินคำบอกเล่าของยายเดียว จึงพูดเสริมขึ้นมาว่า “แถวบ้านฉัน เขมรดำมันชุดเป็นหลุมยาว ก็รู้ว่ามันจะชุดหลุมฝังเรา เลยปรึกษากันหนี อยู่ก็ตาย”

“ไม่หนีได้ยังไง ก็เขา(เขมรไ้ปัด)ชุดหลุมอยู่หลังบ้าน พอฉันไปถามมัน มันก็ว่าเอาไว้ฝังคน มันไม่ได้บอกว่าฝังใคร แต่มันจะฝังใครถ้าไม่ใช่เรา ก็มีคนอื่นถูกเรียกไปฆ่า ชุดหลุมฝังตั้งหลายคน” ยายแดงเล่าเมื่อถูกถามถึงสาเหตุที่ต้องหนีมาประเทศไทยครั้งแรก

เงื่อนไขความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตอาจยังไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้คนเขมรอพยพมาอยู่ประเทศไทย หากระยะเวลาการรับรู้ข่าวสารการสู้รบ การฆ่าฟันของเขมรแดง ระยะห่างจากกรุงพนมเปญที่เป็นจุดเริ่มต้นของการแผ่รัศมีอำนาจของกองกำลังเขมรแดง และระยะความห่างไกลจากชายแดนไทยไม่ช่วยเอื้อให้กลุ่มคนเหล่านี้อพยพมาอยู่ประเทศไทยได้ทัน ก่อนที่กองกำลัง “เขมรแดง” จะเริ่มปฏิบัติการอันเหี้ยมโหด ด้วยการควบคุมผู้คนในเขมรให้เป็นแรงงานเกษตรกร การฆ่า การทำร้ายร่างกายและจิตใจคนในเขมรทั่วประเทศ หลังวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2518

การหลบหนีที่ไม่สำเร็จ

ยายสุดาและลูกๆของเธอ แม้จะรู้ถึงอันตรายที่กำลังจะมาถึงครอบครัวของเธอ แต่ก็ไม่สามารถอพยพหลบหนีได้ทันเหมือนกับญาติพี่น้องของยายที่อาศัยอยู่ใกล้กับชายแดนประเทศไทย จึงต้องถูกจับเกณฑ์ไปเป็นแรงงานเกษตรกร

“ฉันหนีมาไม่ทัน ตอนรู้อยู่จะโดนเขมรแดงจับฉันยังอยู่พนมเปญอยู่เลย พาลูกหนีมา จะมาบ้านที่เกาะกงก็โดนเขมรแดงจับซะก่อน มันจับแยกหมดเลย แม่ไปทาง ลูกไปทาง พอเขมรแดงแตกหอรอกก็ยะถึงได้มาเมืองไทย ถ้าเวียดนามไม่มาช่วยไม่รู้ปานนี้จะเป็นไง คงตายไปแล้ว” ยายสุดาเอ่ย

เมื่อถูกเขมรแดงเกณฑ์ไปใช้แรงงานแล้ว ชีวิตก็เหมือนกันถูกกักขัง ไม่สามารถหลบหนีไปไหนได้อีก ความรู้สึกหวาดกลัวผลที่จะเกิดจากการหลบหนี อาจจะทำให้เสียชีวิตเร็วขึ้นมากกว่า

“จะหนีได้ยังไง พวกมันยืนอยู่เต็มไปหมด ใครคิดหนีมันก็ฆ่าหมดนะซี ไม่กล้าหนีหรอก” ยายสุดาตอบหลังจากถูกถามถึงเหตุผลที่ไม่คิดหลบหนีหลังถูกเขมรแดงควบคุมเกณฑ์ไปใช้แรงงาน

“เขาเรียกพี่หลังว่า คุณไม่มีกำแพง ก็ไม่มีอะไรบังเลย ให้ทำงานอยู่ในนั้น อยากหนีก็หนีได้แต่ถ้าโดนจับได้ถูกฆ่าตายลูกเดียว พวกที่รอดมาได้เขาให้ฉายาอย่างนี้” ลูกบุญลูกชายของยายสุดาล่าวถึงความรู้สึกหลังถูกเขมรแดงควบคุม

“หนีไม่ได้...ไม่รู้จะหนีไปไหน ไปไม่ถูก” อีกคำกล่าวของพี่ใหม่ หญิงวัยกลางคนซึ่งเป็นหนึ่งในคนที่ถูกเขมรแดงเกณฑ์ไปใช้แรงงาน แม้ว่าอยากจะหลบหนีแต่กลับไม่รู้เส้นทางว่าจะไปทางใด

“ก็ไม่รู้ เขาให้แยกก็แยกกันหมดทั้งครอบครัวเลย แล้วก็ให้เราไปทำงานให้ ” พี่รินเล่าถึงการไม่รู้ล่วงหน้ามาก่อนว่าเขมรแดงจะกระทำอะไรกับตน

จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าของยายสุดาและคนที่ถูกเขมรแดงเกณฑ์ไปใช้แรงงาน ซึ่งคนเขมรพลัดถิ่นในกลุ่มของยายสุดา คือ ลูกบุญ ลูกไฟ พี่ริน ป้าฝน ลูกสาย ป้ากุ่ม และลุงจา ต่างออกไปจากเรื่องเล่ากลุ่มของกิ่งคำ คือ ยายแดง ยายเดี่ยว ยายบังเอิญ และลุงแมว ที่สามารถหลบหนีจากการแผ่อำนาจของเขมรแดง ไม่ว่าจะเป็นชื่อที่เรียก “เขมรแดง” “เขมรดำ” ซึ่งเรื่องเล่าที่ต่างกันเช่นนี้ทำให้สามารถแบ่งผู้คนเขมรพลัดถิ่นออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หลบหนีจากการปกครองของเขมรแดง และกลุ่มที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง

2.2 เรื่องเล่าถึงการอพยพหนีมายังประเทศไทยของกลุ่มที่หลบหนีจากการปกครองของเขมรแดง

2.2.1 การอพยพด้วยการเดินเท้าหนีมาจากประเทศเขมร

ยายเดีวนับว่าเป็นกลุ่มแรกๆ ที่อพยพออกมาจากประเทศเขมร ยายเล่าว่าเมื่อตัดสินใจหนีเข้ามายังประเทศไทยแล้ว ก็ต้องออกเดินเท้ามายังประเทศไทย

“เดินมา เดินเป็นครั้งๆ เดือน เลย เดินไปหลบลูกระเบิด ลูกปืน เขมรไล่ไปปิดมันยังตามหลังมา เดินมากับหมอกับพยาบาล 4 - 5 คน ฉันเกือบตายแล้ว ดีที่เขาช่วย ฉันไม่สบายหมอเขาต้องฉีดยาให้ตามทางไม่งั้นไม่รอดหรอก เดินมาจนถึงเขาเหลี่ยม ยายมาตอนอายุ 50 เดินหนีมา ไม่ได้ใช้ไฟ เดินมามีดๆ ไม่รู้จะซ่อนอยู่ตามทางบ้างเปล่านั้นไม่เห็น หยุดก็ไม่ได้มัน(เขมรไล่ไปปิด)ยังตามหลังมาต้องรีบหนี ฉันกลัว บนให้รอด ยกมือไหว้ไปตามทาง”

เมื่อถูกถามว่ามาหลายคนไหม ยายเดีวจึงเล่าเสริมว่า “มากขึ้นเป็นพันๆ คนเลย กินอดกินอยาก กินข้าวกับเกลือ ไม่รู้จะกินอะไร เอาข้าวมา เอาเกลือมา ไม่มีน้ำปลาก็กินเกลือแทนลำบากน้ำ”

การอพยพครั้งนี้ไม่เคยเลื่อนไปจากความคิดของยาย การหลบหนีด้วยความเร่งรีบ เอาของที่พอนำมาได้มา “เอาหม้อ มาลูกหนึ่ง ข้าว เติมน้ำมา เตือน 9 แรม 9 คำ ฉันไม่เคยลืม วันที่มาเลย ฉันมีผ้า 3 ผืน ติดตัวมา กระเป๋าอีกใบ ไม่ทันได้เก็บอะไร มัน (คนรู้จักที่อยู่ข้าง บ้านยายสมัยนั้น) มาบอกฉันให้เก็บของเมื่อกลางวัน มันว่าคืนนี้จะหนีแล้ว ฉันเลยเอามาไม่ก็ อย่าง มันถือไม่ไหว ทิ้งไว้โน้นหมด ”

หลังจากที่กลุ่มของยายเดี่ยวอพยพมายังประเทศไทยยังมีกลุ่มคนอื่นอีกหลายกลุ่มที่ อพยพมายังประเทศไทยด้วย ยายแดงที่อยู่ในกลุ่มนี้เล่าว่า “เดินมาทางเขาเหลียม มีคนรู้ทางก็ เดินมากับเขา มากันพันกว่าคน เดินมา 7 วัน 7 คืน มาลงตรงเขาเหลียม สามโมงก็ต้องตั้งหม้อหุง ข้าวกันแล้ว เตียวมัน (เขมรไต่ปัด) เห็นควันไฟ เอาข้าวสารแบกมากัน เดินๆไป ก็เห็นทั้งหม้อ ทั้ง เต้า ผ้าว่อนทั้งตามทางกันหมด ตอนแรกเอามาเยอะเยอะ เดิน เดิน ไปมันเอาไปไม่ไหวกัน ก็ต้อง ทิ้ง”

ยายนิตเพื่อนยายเดี่ยวเล่าว่า “ยายมาพร้อมกับยายแดงนั้นแหละ ยายเดี่ยวก็มาได้ วันสองวันเอง ยายก็มา” ยายนิตอธิบายเพิ่มว่ายายเดี่ยวอยู่คนละหมู่บ้านกับยายเมื่อถูกถามว่า ทำไมจึงไม่มาพร้อมกัน แล้วยายก็เล่าให้ฟังถึงการเดินทางอีกครั้ง “เดินมากันตามทาง ข้าวเขา เหลียมมา เอาข้าวมากันคนละถัง หาบมากัน เดินมาตอนกลางคืนด้วยนะ เดินกลางวันไม่ได้ ดีที่ ดีหาก็ต้องออกเดินแล้ว กลัวมันเห็น ขนาดเด็กยังต้องห้ามร้อง กลัวมันได้ยิน เดินมาออกเขา เหลียม มากันทั้งหมู่บ้าน เดินกันมา 7 วัน 7 คืน ถึงจะมาถึงเมืองไทย มากันพันกว่าคน คนแก่ เด็ก ๆ มากันหมด” ลูกที่ที่นั่งฟังอยู่ด้วยกล่าวเสริมขึ้นว่า “ ตอนหลังที่มานี้แล้ว เดินกลับไปอีก เกียะ เดินวันเดียวก็ถึง ไม่ถึงวันด้วยก็ออกจากบ้านแปดโมงเก้าโมง เย็นก็ถึงฝั่งโน้นแล้ว ตอนนั้น มันมากันเยอะแยะ เดินได้นิดๆ หน่อยๆ ก็หยุดเดินแล้ว คนแก่เดินไม่ไหว มีคนเอาไม้มาขัดแบกคน แก่ เดินมาด้วยก็มี” ยายนิตกล่าวเพิ่มว่า “ลูกที่แกเป็นทหารแกก็เดินเร็ว แกรู้ทาง”

ลูกที่ยังเล่าถึงการกลับไปประเทศเขมรของตนอีกอย่างไม่ลดละ “ ฉันเดินกลับไปฝั่ง โนนอีก ห้าหกคน เดินไปแป๊บเดียวมันก็ถึงแล้ว เดินกลับไปเอาควายมาขาย อยู่ที่นี่ไม่มีเงินอะก็ต้อง กลับไปเอา” เมื่อลูกถูกชมว่าเก่งที่สามารถกลับไปคนเดียวได้ ลูกก็จึงปฏิเสธว่า “เปล่า ไปกับเพื่อน ผู้ชาย ห้าหกคนเดินกลับไปกัน มาตอนหลังขาไม่ดีเลยไม่ได้ไปแล้ว เมื่อก่อนเดินกลับไปหา น้องสาวที่โน้นกลับไปเอาลูกไ้โน้นไ้โน้นมากิน น้องสาวมันกลับไปทำสวนที่โน้น ปลูกเงาะ ปลูก ขนุน ใ้ยปลูกไว้สะหงาด¹”

¹ สะหงาด เป็นภาษาพื้นบ้านของจังหวัดตราด แปลว่า มาก จำนวนมาก

เรื่องราวการหลบหนีลุงแมวลูกชายของยายแดงก็ไม่ได้ต่างออกไป ลุงเล่าว่า “เขมร ดำนันจะฆ่า ลุงก็เลยหนีมา ตอนนั้นมาหำร้อยกว่าคน เดินหนีมากัน ..มากันทั้งครอบครัว แม่ พี่ น้อง คนแถวบ้าน พ่อลุงเขาหนีมาอยู่ไทยก่อนแล้ว เดินมาตามป่า”

ก่งคำกล่าวถึงว่า กลุ่มของตนแม้ว่าจะอยู่หมู่บ้านเดียวกับยายแดงแต่ก่งคำอพยพ มาหลังจากกลุ่มของยายแดง ก่งคำรำลึกถึงเหตุการณ์ให้ฟังว่า “จุดเทียนเล่มเท่าแขนนี้แหละ เดิน มาตอนกลางคืน เดินกลางวันไม่ได้นา ใส้ดำมันเห็นเดี๋ยวมันตามมาทัน ยิ่งเรา ฆ่าเกลี้ยง เดินมา กันหำร้อยกว่าคน ยาย(ยายแดง)เขามาก่อน ผู้ชายมีปืนมากัน ปืนขัดแบบจีน เดินถือมากันด้วย เพื่อใส้ดำมันมาจะได้สู้มัน พอบายสามโมงนี้ก็ต้องหุงข้าวกินกันแล้ว หุงตอนมืดไม่ได้เดี๋ยวมันเห็น ควัน เดินตลอดเลย สามวันสามคืนกว่าจะมาถึงเขาเหลียม มาถึงเขมรดำนันมาดักยิงตายไป 2 คนด้วยนา”

คนที่อพยพมาช่วงนี้จะอพยพเข้ามาทางเขาเหลียม ซึ่งในปัจจุบันบริเวณนี้ก็เป็นช่องทางผ่านเข้า – ออก ของผู้คนทั้งสองดินแดน สาเหตุที่ช่องทางนี้เป็นเส้นทางที่คนอพยพเข้ามาได้ นั้น ลุงแมวเล่าเหมือนกับคนอื่นๆ ว่ามีคนนำ หรือคนรู้ทางเป็นผู้เดินนำทางมา

“มีทหารนำมา ประชาชนก็เดินตามกันมา ทหารเขมรแดงนั้นแหละนำมา มาสองวัน สองคืนก็ถึง อยู่ตรงชายแดนนี้เอง บางคนก็มีพี่มีญาติไปรับมา ก็มี ..เดินจริงหำวันหำคืน เดินไป ต้องหลบมันไปด้วย เดินๆหยุดๆ มันเลยฆ่า” ลุงแมวกล่าวเช่นเดียวกับยายแดงและยายนิคที่กล่าว ว่า มีคนนำทางเดินมาที่เขาเหลียม “มีคนเขาเดินนำข้างหน้า เราก็เดินตามๆเขามา” ยายนิคกล่าว

ก่งเล่าว่า “มีคนนำ มาเองไม่ถูกหอรอก จ้างคนมากุยทางไว้ 3 วัน...”

สำหรับยายเดียวเล่าต่างออกไป คนนำทางในครั้งนั้นเป็นทหารจากประเทศไทย เดินทางไปรับ เมื่อยายเดียวถูกถามว่าทำไมถึงเดินมาถูกทาง จนถึงเมืองไทยได้ ยายตอบว่า “ก็มี คนไปรับมา จากเขมร ทหารฝั่งไทยนี้แหละเขาไปรับมา เขารับมาหมด ก็คนไทยเหมือนกัน เขากะจ่ายไปรับทั่ว”

ส่วนยายบังเอิญเป็นเพียงคนเดียวที่บ้านเดิมอยู่ห่างไกลจากเมืองชายแดนเกาะกง การเดินทางของยายจึงยาวนานมากกว่า “เดินมา มาทางเขาเรียกว่าอะไรนา(หันไปถามแม่ยาย ผู้ใหญ่บ้าน..ทั้งคู่ก็นึกชื่อไม่ออก) เดินมาถึงขึ้นเรือมาเกาะเจ้า เกาะเจ้ามาเกาะกะปิ แล้วมาขึ้นเรือ ข้ามมาเกาะเสม็ดมาขึ้นเรือข้ามมาเมืองไทย” ยายยังเล่าถึงการเดินทางที่หยุดชะงักลงก่อนที่จะสามารถมาถึงประเทศไทย “ฉันมาอยู่เกาะ เสม็ดได้สี่ห้าเดือน รับจ้างเขาแบกน้ำขายได้ทีละละ ห้าบาท ลำบากนัก พอระเบิดมันลง เขมรดำนันมากันใหญ่เลยหนีอีก ตอนหนีมาอยู่บาง กระสอบ ฉันก็มาทำงานแบกถุง แบกปลา พอเขมรดำนันมา ก็หนีมันมาเมืองไทย”

ยายบังเอิญเล่าถึงชั่วโมงการเดินทางให้ฟังอีกว่า “เดินมาผ่านเต้ามีเต็มเลยนา หลานชั้นมันก็หิบบเต้ามาใส่กระเป๋าล้างเดินเล่นสบาย ไม่กลัว ใจเย็นเชียวนะ ชั้นกลัวว่ามันจะวิ่งตามมาฆ่า เด็กอะเนาะ มันยังไม่รู้จักว่า ตายคืออะไรเลย มันเลยใจเย็น”

2.2.2 ญาติที่อยู่ในประเทศไทยมารับ

เมื่อผู้อพยพเดินทางมาจนถึงเขาเหลียม บางคนก็ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริเวณเขาเหลียมก่อนที่จะย้ายเข้ามายังประเทศไทย ดังเช่น ยายเดียว และกิ่งคำ ที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านเขาเหลียมมานานสามถึงสี่เดือนก่อนที่จะเข้ามาเช่าบ้านในฝั่งประเทศไทย ส่วนลุงแมวอยู่ที่หมู่บ้านเขาเหลียม ได้เพียงสิบกว่าวัน ก็ออกมาหาบ้านของพ่อที่อพยพมาอยู่ประเทศไทยก่อนลุง

บางคนที่มิญาติ คนรู้จักอยู่ในประเทศไทยอยู่ก่อน ก็รอญาติมารับไปอยู่ด้วย เช่น ยายนิดที่เล่าว่าเมื่อมาถึงได้เพียง 2 วัน ญาติก็มารับ “มาถึงเขาเหลียมได้ 2 วัน ก็รอให้พี่น้องที่อยู่...(ชุมชนหนึ่งที่อยู่ในอำเภอคลองใหญ่) มารับไปอยู่ด้วย”

2.2.3 เรื่องเล่าถึงความสัมพันธ์กับเมืองชายแดนก่อนอพยพลี้ภัย

อาจเนื่องจากระยะทางระหว่างเกาะกงกับคลองใหญ่ ไม่ไกลกันมากนัก รวมทั้งบางคนมีญาติพี่น้องอยู่ที่ประเทศไทยมาก่อน ซึ่งรวมถึงอำเภอคลองใหญ่ด้วย ในอดีตจึงมีการเข้าไป – มา ก่อนที่จะต้องอพยพหนีเขมรไต่ปืดมาอยู่ประเทศไทย ดังเช่นที่ ลุงแมว ยายแดง และยายเดียวเล่าถึงอดีตที่เคยมาอยู่ที่คลองใหญ่ก่อนที่จะกลับไปอยู่ฝั่งเขมรดั้งเดิม

เคยมาอยู่

“เคยมาอยู่ไทยก่อนหนหนึ่ง ก็มันอยู่ในป่าไม่ไหว ผัวฉันเป็นผู้ใหญ่แล้วคนโตๆ ที่นั่นเขาไม่ชอบหน้า เลยต้องหนีมาอยู่ป่าแถวชายแดนนี้แหละ อยู่ป่าไม่ไหว เลยเข้ามาอยู่ที่คลองใหญ่ แล้วก็กลับไปอีก” ยายแดงกล่าว

ลุงแมว ลูกชายของยายแดงเล่าว่า “เมื่อก่อนก็เคยมาอยู่นี้ พ่อเขาหนีมาอยู่นี้ก็ตามเขามา ก็บ้านลุงอยู่ใกล้ๆ นิดเดียวก็ไทยแล้ว เดินมาแป๊บเดียวก็ถึง พอมาแล้วก็กลับไปอีก กลับไปเจอไต่ดำ เลยต้องหนีมาอีกที”

“เมื่อก่อนมาบ่อย พ่อฉันคนที่นี้เกียะ ญาติฉันก็อยู่ที่นี้ ก็มาหา พอแต่งงานฉันยังมาอยู่นี่เลย ได้เกือบปีก็กลับไปอยู่นั่นอีก” ยายเดียวกล่าว

เคยมาท่องเที่ยว

สำหรับบางคน เช่น กังคำและยาย ที่แม้ว่าจะไม่เคยมาอยู่ที่อำเภอคลองใหญ่มาก่อน แต่ก็ยังมีการเข้ามาท่องเที่ยวบ้างเป็นบางครั้ง

“ก่อนก็เคยมาเที่ยว มาซื้อของที่คลองใหญ่นี้ เคยมาสวม สีน มาเที่ยวๆ ไม่เคยมาอยู่หรอก” คำบอกเล่าของกังคำ

“เคยมาเที่ยว หน สองหน แล้วก็กลับ” ยายนิคกล่าว เมื่อถูกถามว่าเคยมาเมืองไทยมาก่อนหรือไม่

ไม่เคยมา

ยายบังเอิญเป็นคนหนึ่งที่ไม่เคยมาประเทศไทยมาก่อนแม้แต่ครั้งเดียว “ไม่เคยมาหรอก มากี่มาตอนที่หนีมาอยู่นั้นแหละ” ยายกล่าว

2.3 เรื่องเล่าถึงชีวิตภายใต้การปกครองของเขมรแดง

จากเรื่องราวคำบอกเล่าถึง ชีวิตในอดีตที่สวงาม ปลอดภัย ก่อนเขมรแดงเรืองอำนาจของคนเขมรพลัดถิ่น ชีวิตช่วงนี้ถูกแทนที่ไปด้วยความหวาดกลัว จนไม่สามารถจะอยู่ในดินแดนเดิม หรือบ้านเดิมของตนเองได้อีก ภายหลังที่เขมรแดงเข้ามามีบทบาทแผ่อำนาจการปกครองในประเทศเขมร แม้ว่าจะมีผู้คนบางส่วนสามารถหลบหนีการถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานของกลุ่มเขมรแดง หรือ ไล่ไปได้ แต่ก็ยังมีผู้คนในประเทศเขมรอีกจำนวนมากที่ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง ภาพความทรงจำในอดีตถึงประสบการณ์ชีวิตช่วงนี้ ยังคงฝังแน่นไว้ในความทรงจำพวกเขา/เธอ

พวกเขา พวกมัน คือ เขมรแดง

ลุงบุญกล่าวว่า ชื่อ เขมรแดง เป็นชื่อที่ลุงพูดตามคนแก่ๆ ที่พูดถึงกลุ่มคนภายใต้การนำของ ไล่ไปด หรือ นายพล พต หรือ เขียว สัมพันธ์ ลุงบุญเล่าว่า ภายหลังจากที่พวกเขมรแดงสู้ชนะเขมรเมือง บ้านเมืองก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

“พวกเขมรแดงกับเขมรเมืองมันสู้กัน เขมรแดงก็เขมรไล่ไปด เขมรเมืองก็พวกลอน นอล ตอนนั้นพวกเขมรเมืองก็คิดว่าใครชนะก็ได้คิดว่าแค่มาเอาอาวุธเขมรเมืองก็ได้สู้ เขมรแดงเลยชนะ พอชนะก็ให้คน ออกนอกเมือง แล้วจับคนที่มีความรู้พวกนักศึกษามาขังในตัวเมือง คนไม่มีความรู้ก็ให้ไปทำงาน ปลูกข้าว ปลูกมัน” ลุงบุญกล่าว

เรื่องเล่าของลุงบุญมีความสอดคล้องกับเรื่องของลุงสายที่บอกเล่าว่าเขมรแดงคือใคร “กษัตริย์เขมรก่อนเจ้าสีหนุ เป็นคนตั้งกองกำลังเขมรแดงขึ้นเอง พอเปลี่ยนมาเป็นสีหนุก็ไม่ค่อยไปสนใจกองทัพเขมรแดง ชอบไปต่างประเทศแกล้งมาป่วยแต่จริงๆ ไม่ได้ป่วยหรอก แล้วก็เปลี่ยนกษัตริย์อีก ตอนหลังหัวหน้ากองทัพ ก็เอากองทัพเขมรแดงมาบุกเมือง กษัตริย์สีหนุก็ประกาศบอกว่า นี่พ่อเองนะ ทหารในเมืองก็เลยหยุดไม่ทำอะไร เหมือนอ่อนแรงไปเลย แต่กษัตริย์ชื่อ ลำเนา ลอน นอน เขาไม่รู้ว่าเขมรแดงจะมาตีเมือง พอพวกทหารไม่สู้ เขมรแดง เรียกไอ้โป๊ด ก็เลยฆ่าทหาร พอยึดเมืองได้ก็ฆ่าคนที่มีความรู้ คนอ่านออกเขียนได้ก็ถูกฆ่าหมด คงกลัวว่าจะรู้ว่ามันจะทำอะไร ก็เลยฆ่า”

อย่างไรก็ตาม ลุงบุญเล่าให้ฟังภายหลังว่า ที่ตนรู้เรื่องราวของเขมรแดงว่าเป็นใครนั้น ลุงบุญรู้ภายหลังจากที่กองกำลังเขมรแดงหมดอำนาจหรือที่เรียกว่า “เขมรแดงแตก”ไปแล้ว ลุงได้เรียนในโรงเรียนที่ประเทศเขมรอีกครั้งก่อนที่จะข้ามมาอยู่ประเทศไทย ทางโรงเรียนบอกและยังฉายหนังเกี่ยวกับเหตุการณ์เขมรแดงให้ดูอีกด้วย โดยเวลาที่คนเขมรพลัดถิ่นแต่ละคนเล่าถึง เขมรแดง สรรพนามที่ใช้ในแต่ละครั้งจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ส่วนมาก การพูดถึงแรกๆ ก็จะใช้ “พวกเขา” “เขมรแดง” เมื่อพูดไปสักครู่ กลายเป็น “พวกมัน” “พวกไอ้โป๊ด”

ประชาชนเก่า – ประชาชนใหม่

เมื่อกลุ่มเขมรแดง ถูกพูดแทนด้วย “พวกเขา” “พวกมัน” ส่วนผู้คนที่ถูกใช้แรงงานหรือผู้ที่อยู่ภายใต้อำนาจของเขมรแดง เรียกตัวเอง ว่า “พวกเรา” “พวกประชาชน” “เป็นประชาชนธรรมดาๆ” ความแตกต่างของประชาชนธรรมดาแบบพวกเรากับไม่ธรรมดาแบบพวกเขาเป็นเช่นไรนั้น ลุงจาได้ตอบคำถามว่า “พวกเขาเป็นพวกประชาชนเก่า พวกที่ช่วยสู้กับลอน นอล อย่างเราเป็นประชาชนใหม่ ประชาชน 17 เมษา”

ความแตกต่างของประชาชนเก่ากับประชาชนใหม่ไม่เพียงต่างแค่ที่มา แต่ความต่างนี้ยังมีผลไปถึงวิถีชีวิตอีกด้วย ลุงบุญ ยายสุดา ลุงไพ พิริน ลุงสาย บ้าฝน ลุงจา บ้ากุ่ม ที่ตกอยู่ในฐานะประชาชนธรรมดาในยุคของเขมรแดง ต่างเล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า กลุ่มที่เป็นพวกของเขมรแดงมีชีวิตที่ดีกว่าพวกเขา/เธอ ในฐานะหัวหน้า ไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องกินอดกินอยาก ลำบากเหมือนกับพวกเขา/เธอ

“พวกหัวหน้า ก็เป็นพวกเขา ให้เราเป็นที่ไหน เราไม่มีสิทธิเป็นหรอก” ลุงไพกล่าว

ลุงจาตอบเสียงแข็งทันทีเมื่อถูกถามว่าทำไมไม่ขอเป็นหัวหน้า “ใครให้เป็นละ เรามีสิทธิที่ไหน พวกเขา พวกประชาชนเก่าเท่านั้นแหละที่เป็นได้” บ้ากุ่มที่นั่งฟังอยู่ด้วยพยักหน้าเห็นด้วยตามคำพูดของผู้เป็นสามี

สำหรับพีรภัฏ หญิงคนหนึ่งที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของเขมรแดงเช่นกัน กล่าวว่า ประชาชนเก่าเป็นคนคุม “พวกเขาจะยืนคุมเราตลอด สั่งให้เราทำโน้นทำนี้ พวกเขา กินอิ่ม อ้วน มีแรง มีแต่เรากินไม่อิ่ม”

กลุ่มของประชาชนใหม่ หรือ ประชาชน 17 เมษา หรือ พวกเขา มีวิถีชีวิตที่ต่างออกไปจากกลุ่มเขมรแดงอย่างไร ต้องประสบกับเหตุการณ์ เรื่องราว ภายใต้การปกครองของกลุ่มเขมรแดงอย่างไร พวกเขา/เธอ ได้หวนรำลึกและเล่าเรื่องราวในอดีตไว้ดังนี้

การแยกจากครอบครัว

เมื่อเขมรแดงขึ้นมาใช้อำนาจ ได้เพียงไม่นาน ก็เปลี่ยนการปกครองใหม่ ลุงบุญกล่าว ว่า ช่วงนั้นผู้คนที่อยู่ในเมืองเช่นลุง ถูกบังคับให้ออกจากเมือง และจับแยกออกจากครอบครัว พ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกไปทาง ตามการแบ่งกลุ่ม

“ไม่ได้อยู่ด้วยกัน มันจับแยกหมด คนแก่ก็อยู่อีกที่หนึ่ง คนทำงานก็อยู่อีกที่ เด็กก็อยู่อีกที่ แต่ละที่ไกลๆ กัน อย่างจากนี้ อีกที่ก็อยู่ตรงคลองจากอย่างนี้” ลุงบุญกล่าวพร้อมยกตัวอย่างอธิบายเปรียบเทียบให้ฟัง

ลุงสายและป้าฝนก็เล่าถึงการถูกแบ่งเป็นกลุ่มๆ ไม่ต่างอะไรไปกับที่ลุงบุญเล่า “พ่อแม่อีกไม่ได้อยู่ ผู้หญิงไปอยู่อีกกลุ่มหนึ่ง ผู้ชายกลุ่มหนึ่ง เด็กก็อยู่กับเด็ก เด็กประมาณปอหนึ่งก็อยู่ด้วยกัน ทำปุ๋ยคนแก่ก็แยกกัน” ลุงสายกล่าวจบ ป้าฝนก็พูดเสริมขึ้นมาทันทีขณะที่นั่งคุยกันอยู่ในวงสนทนา “ผิวอยู่ต่างหาก เมียอยู่ต่างหาก”

พีรภัฏและพีปา แม้ว่าทั้งคู่จะตกอยู่ในยุคของเขมรแดงในวัยเด็ก แต่ทั้งคู่ก็ยังไม่ได้เคยล้มเลิกเก่าที่ถูกจับแยกจากพ่อแม่ พี่น้องของตน “เขาแยกกันหมดไม่ได้อยู่ด้วยกันนะ พ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกไปทาง” พีปากกล่าว

“พอบ้านเมืองแตก เขาก็ให้เราไปอยู่ที่อื่น ไปกันทั้งบ้าน แล้วแยกกัน แยกกันหมดพี่ก็อยู่พี่ ผู้ชายแยกผู้หญิง” พีรภัฏกล่าว

เรื่องการถูกแยกออกจากสมาชิกในครอบครัวนี้ ต่างก็ถูกบอกเล่าจากคนเขมรพลัดถิ่นคนอื่นๆ ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของเขมรแดงเล่าถึงไม่แตกต่างกัน

การแปลงกาย ชุดดำ ไร้อัตลักษณ์ ระบบสังคมแบบใหม่

เมื่อการปกครองเปลี่ยน หลังถูกแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นก้อน เสื้อผ้าก็ถูกเปลี่ยนใหม่เป็นเครื่องแบบเดียวเหมือนกันหมด เสื้อผ้าสีดำ ถูกแจกให้กับสมาชิกในฐานะกรรมกร

มือใหม่ทุกคน คนละชุดสองชุด ข้าวของเงินทองถูกลบทิ้งออกจากระบบ ไม่มีการใช้เงินอีกต่อไป ฟรินเล่าว่า “สมัยนั้นไม่มีเงินใช้ที่ไหน ใ้ไปไหนไม่ให้ใช้”

“ไม่มีคนจน คนรวย จัดระบบเสมอภาคกัน จะไปไหนไม่เสียเงิน เราจะไปไหน ไปหาพ่อหาแม่ ก็ขอเขาไป เป็นแบบสหกรณ์” ลุงสายกล่าว

ครั้งทีไปนั่งคุยอยู่ที่บ้านของลุงบุญ ลุงบุญกับยายสุดาอย่างเล่าให้ฟังเป็นเสียงเดียวกันว่า “สมัยนั้นเขาไม่มีเงินใช้หรอก แบบว่าเสมอภาคกันไง เป็นของหลวงหมด รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ไม่มีเลยนา เขาไม่ให้มี ทุบทิ้งหมด เอ...มีจักรยานเหมือนกันนา แต่เราขี่ไม่ได้ หัวหน้าเขาขี่กัน เราเดินอย่างเดียว เหมือนเวลาจะไปหาพ่อ หาแม่ก็เดินไป สิบยี่สิบโล ก็โลก็เดินเอา” ลุงบุญกล่าวนำ ยายสุดา กล่าวตามว่า “สมัยนั้นไม่รู้จักเงิน เงินเป็นไง เงินเก่าๆ ที่มีใช้ไม่ได้ วัดก็เผาหมดเลย บ้านก็ไม่ให้อยู่ให้มาอยู่รวมกัน ทำงานด้วยกัน กินเดียวกัน”

ลุงจากลูกชายของยายสุดาคนโตเล่าให้ฟังอีกว่า “มันไล่ออกจากบ้านมาอยู่รวมกัน ให้ไปทำนา ทำไร่ให้มัน เสื้อผ้าสีๆไม่มีอะ สีดำเหมือนกันหมด แจกให้ทีชุด ชุดเอง ไม่ได้มานอนดูทีวีอย่างนี้ ทำงานทั้งวันๆ”

ฟรินก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ถึงรูปแบบสังคมสมัยเขมรแดงคล้ายกับทุกคน “เสื้อผ้าใส่ชุดดำ เหมือนทหาร เบิกคนละ ชุดสองชุด เงินทองไม่มีใช้ เงินทองไม่มีค่าแล้ว เงินก็ไม่ใช้ ทองก็ไม่ใช้...บางคนก็เอาไปฝังดินไว้ รอไปชุดที่หลัง”

นอกจากนี้ ลุงยายยังเล่าให้ฟังพร้อมกับทำท่าประกอบ และมีอุปกรณ์ หม้อข้าว ประกอบการบรรยาย “กินก็ต้องกินพร้อมกันนา เหมือนว่าพ่อมาก่อน แม่ยังไม่มาก็ต้องรอให้ครบ ไม่ครบกินไม่ได้ โต๊ะเป็นโต๊ะยาวนั่งกันเป็นกลุ่มๆ มีหม้อข้าวลูก” ว่าแล้วลุงจาก็หยิบหม้อदानในของหม้อหุงข้าวไฟฟ้า มาวางตรงหน้า แล้วบรรยายต่อ “ข้าวนี้จะต้องตักเท่าๆกันนา ตักถ้วยนี้ทัพพีหนึ่ง ถ้วยอื่นก็ต้องตักเหมือนกันจนครบ ตักก็ต้องคนข้าวก่อนให้ข้าวมันกระจายเม็ด”

ที่หลับที่นอน

“บ้านก็ปลูกเป็นหลังยาวๆ ให้เรานอนเอามาชานกัน ตรงกลางเว้นเป็นทางเดิน ตะกงตะเกียงก็ไม่มีจุด รู้แต่มีตักนอน มีคนเฝ้าด้วย” ยายสุดาเล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่สมัยเขมรแดง ซึ่งก็ไม่ต่างอะไรกับคนอื่นที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดง

“ในบ้านไม่มีอะไรเลย เขาไม่ให้มีจานมีช้อน มีอะไรอะ มีแต่เสื้อผ้า” ป้าฝนกล่าวเสริมต่อจากคำบอกเล่าของลุงสาย “บ้านก็ปลูกยาวๆ ยกศาลานอนเลย คล้ายๆกับโรงเรียน จานชามช้อนไม่มี มีแต่กาต้มน้ำลูกหนึ่งเวลาเรากินก็ไปกินกับเขา” ลุงสายยังเล่าเพิ่มเติมอีกถึงคนที่ถูกจับให้แต่งงานแล้ว ก็จะแยกออกไปอยู่กับภรรยาของตน “คนแต่งงานแล้วเขายกบ้านให้อยู่”

ลุงบุญเล่าถึงที่พักอาศัยของตนว่า “ปลุกคล้ายๆ เต็นท์ เอาเสามาปักดิน เอาใบจาก มามุงเป็นหลังคา นอนกับพื้นดินเอานั่นแหละ”

ลุงไฟที่นั่งคุยกับพี่ริน เล่านำพี่รินถึงที่อยู่อาศัยสมัยเขมรแดงว่า “บ้านปลุกยาว ยาวๆ นอนหลายๆ คน เอาหัวชนกันหมด เวลาตีกันมันจะเดินตรวจว่าใครคุยกัน ใครทำอะไรกันหรือเปล่า” เรื่องเล่าของพี่รินก็ไม่ได้ต่างออกไปจากลุงไฟสักเท่าไร “นอนเรียงกันยาวเต็ม ที่นอน หมอน มุ้งไม่มี มีกระเป๋ากันคนละลูกเท่านั้นเอง ก็เขาไม่ให้มีอะไร”

สำหรับที่พักอาศัยสมัยเขมรแดง เขมรพลัดถิ่นแต่ละคนจะเล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนไม่แตกต่างกัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม นอนรวมกัน ไร้ซึ่งทรัพย์สินมีค่าใดๆ หรือของประดับ ตกแต่งบ้านที่สวยงาม ทุกอย่างปลุกสร้างขึ้น เพื่อไว้สำหรับนอนเพียงอย่างเดียว

การห้ามพูดคุย

“นอนคุยกันก็ไม่ได้ เหมือนว่าเราบ่นว่ากินไม่อิ่ม เหนื่อย ไม่ได้ เวลานอนคนมาแอบ ฟังเรา ว่าเรากล่าวหาพวกมันหรือเปล่า ว่าพวกมันหรือเปล่า บางทีมันก็มาอยู่แอบๆ เราจู้ ถ้าทำผิดครั้งแรกหัวหน้าเขาเรียกไปเตือนก่อน ครั้งที่สองไม่ว่าอะไร มีครั้งสาม ฆ่า ไม่เอาไว้แล้ว” ลุงจา เล่ากฎเกณฑ์ของเขมรแดง ป้ากึ่งที่นั่งอยู่เล่าเสริมจากคำบอกเล่าของสามี ซึ่งทั้งคู่ถูกจับอยู่ใน จังหวัดเกาะกงเหมือนกัน แต่คนละเมือง ว่า “คุยไม่ได้ บ่นไม่ได้ เดียวพวกมันได้ยิน ก็ไม่พูดอะไรกัน ทำงานอย่างเดียว เก็บเอาไว้ ไม่มีสิทธิพูดอะไรเลย”

ลุงสายกับป้าฝนเล่าถึงการห้ามพูดคุยกันในสมัยนั้นว่า “ผิวเมื่อก่อนเวลานอนก็ไม่พูดกัน มีคนมาแอบฟังอยู่ได้ถามว่าเราจะคุยอะไรกัน ถ้าว่ามัน บ่นว่าเหนื่อย ว่าหิว กินไม่อิ่ม โดนแล้ว มันเอาไปฆ่าทิ้งเลยนา” ลุงสายกล่าวต่อจากภรรยาว่า “เวลานอนเขาก็จะลองใจเราอีก ผู้หญิงสองคน ชายคน บางทีก็ผู้หญิงคน ชายสองคนมานอนแอบ มาเดินดูเรา ว่าคุยอะไรกัน บางทีแก้มมาทำดีกับเรา ชวนคุย ว่าหิว ว่าเหนื่อย อย่าไปคุยกับเขา ถ้าพูดต่อไปว่า หิว ว่ากินไม่อิ่มนะ โดนเอาไปฆ่า” ป้าฝนพูดชัดขึ้นมากอีกว่า “เวลานอนก็จะมาแอบฟังว่าเราพูดอะไร ขโมยอะไรเปล่า อย่างพูดเชียวนา ขนาดฉันทนเจ็บแสบ ยังเรียกได้แค่ แม่ แล้วก็ได้แต่มองหน้ากันเอง ต่างคนก็ต่างเดินไปเอง”

เรื่องเล่าถึงการห้ามพูดคุย ดูจะเป็นกฎเหล็กที่คนเขมรพลัดถิ่นพูดถึงทุกวัน และนำว่าเป็นความทรมานจิตใจของพวกเขา/เธอ นั้นสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ดังเช่นคำกล่าวของพี่ริน “สมัยนั้นทรมานนัก พูดยังพูดไม่ได้เลย เดียวพูดไม่ดีถูกเอาไปฆ่าทิ้ง”

การหายไปเมื่อถูกเรียก

นอกจากเรื่องเล่าถึงการห้ามพูดคุยนั่นแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ถูกลำเลียง นั่นคือการหายไปอย่างไร้ร่องรอยของผู้ที่ถูกเรียกออกไปจากกลุ่ม ลุงสายเป็นคนหนึ่งที่เล่าถึงเหตุการณ์นี้ว่า “เขาเหมือนว่าเรียกให้ไปฝึกงานเจ๊ย แต่ไปแล้วก็หายเงียบไปไม่กลับมา ก็เพื่อนที่อยู่กลุ่มเดียวกันนอนอยู่ เขามาเรียกให้ไปหา แต่ก็ไม่เห็นกลับมา ถูกเรียกไปฆ่าทิ้งแล้ว”

“ถ้าใครโดนมันเรียกไปหา ไม่มีกลับมาสักคน” ป้าฝนกล่าว

“ก็คนทำงานอยู่ด้วยกันนั่นแหละ มันเรียกไปให้ไปหา หายไปเลย แล้วมันจะไปไหน ถ้าไม่ถูกฆ่า” ยายสุดาเล่า

ป้ากุ้งเล่าว่า “ถ้ามันสืบรู้ว่า ใครเป็นพวกกลอน นอล เป็นคนมีความรู้ คนใหญ่คนโต เป็นทหาร มันจะเรียกไป ไปกันเป็นสิบๆ คน ไม่เห็นมีกลับมา”

การแต่งงานหมู่

แม้ว่าการเล่าถึงงานรื่นเริงที่เกิดขึ้นในสมัยเขมรแดงจะเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีขึ้นเลย “ไม่มีจัดหรอก วันๆทำงานอย่างเดียว ไม่มีมาเต้นมารำอะไรอะ” พี่รินกล่าว แต่สิ่งหนึ่งที่ดูเหมือนว่าจะเป็นงานหรือพิธีที่น่าจะนำความสุข ความมีชีวิตชีวาสู่สังคมกรรมกร นั่นก็คือ การแต่งงาน ที่ถูกหัวหน้าเขมรแดงจัดให้หนุ่มสาว มาแต่งงานกัน ซึ่งส่วนมากทั้งคู่ก็ไม่ได้เต็มใจที่จะแต่งงาน หรือเรียกได้ว่าไม่เคยรู้จักกันมาก่อนด้วยซ้ำ

ลุงสาย “ไม่ได้รักกันเขาก็จับแต่งงานให้เลย แต่งเป็นคู่ๆ พร้อมกันเต็มทีเดียว สิบยี่สิบคู่ เขาจัดให้เสร็จ”

งานแต่งที่จัดขึ้นไม่ได้มีพิธีรีตองอะไร ไม่มีงานเลี้ยงใหญ่โต ไม่มีชุดสวยๆให้เจ้าสาวกับเจ้าบ่าว “ก็จับมานั่งเป็นคู่ๆไป ใส่ชุดสีดำๆนั่นแหละ ก็ให้เจ้าบ่าว เจ้าสาว หันหน้าไหว้กัน ชายแฉวยาว หญิงก็แฉวยาวไป ไม่มีกินเลี้ยงกินอะไรกัน ก็แต่ง แต่ง ไป” พี่รินกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องเล่าของพี่รักษ์

“มันจับคู่ให้แต่ง แต่งที่ 50 คู่ ก็ใส่ชุดดำนั่นแหละ แม้แต่น้ำชาแก้วเดียวก็ไม่มี” พี่รักษ์เล่า

อย่างไรก็ตามเรื่องราวที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแต่เป็นเรื่องของผู้ที่ไม่ได้ผ่านประสบการณ์การแต่งงานในสมัยนั้นจริงๆ อาจเนื่องจากที่ขณะนั้นยังมีอายุไม่มาก ดังที่พี่รินกล่าวว่า “สมัยนั้นฉันยังเด็กอยู่ เลยไม่โดน” แต่สำหรับลุงกลม ผู้ซึ่งเคยผ่านพิธีการแต่งงานสมัยเขมรแดงมาก่อน มีเรื่องราวที่ต่างออกไป เจ้าสาวของลุงกลมหรือภรรยาของลุงกลมในขณะนี้ มาจากการที่ลุงกลมเป็นผู้เลือกเจ้าสาวด้วยตนเอง แม้ว่าฝ่ายหญิงจะไม่รู้เรื่องด้วยก็ตาม ด้วยอภิสติพิเศษ

เฉพาะลูกกลมที่หัวหน้าของลุงสมัยนั้นเอ็นดู ลุงบอกว่าเป็นเพราะลุงขยันทำงาน หัวหน้าก็เลยเอ็นดูเป็นพิเศษ “ลุงไปเห็นเขาทำนาอยู่ ก็เลยชอบ ที่นี้พอเขาจะจัดงานแต่งงานก็ไปถามหัวหน้าว่า ผู้หญิงคนไหนใครสวยดี หัวหน้าเขาก็ถามหัวหน้าฝ่ายนั้นอีกที...” ลุงกลมเล่าที่มาของการแต่งงานให้ฟังและเล่าถึงพิธีการแต่งงานให้ฟังเพิ่มอีกว่า “...เขาจัดงานแต่งงานให้ แต่ไม่ได้แต่งคู่เดียวละ แต่งที่ 10 20 คนเลย คนอื่นเขาโดนจับให้แต่งงานกัน...” งานแต่งงานครั้งนี้ชุดของลุงกลมก็ต่างออกไปจากเรื่องเล่าอื่นๆ แต่งานนี้มีการกินเลี้ยงเล็กๆ น้อยเกิดขึ้น “ก็มีงานเลี้ยง มีของกิน มีคนทำอาหารให้ก็พ่อครัวแม่ครัวของเขานั้นแหละ แต่เวลาแต่งก็ใส่ชุดดำนี่แหละ ไม่ได้ใส่ชุดสวยๆหรอก”

เรื่องเล่าของผู้หญิง

เมื่อมีโอกาสได้พูดคุยถึงเรื่องแบบผู้หญิงๆ กับผู้หญิงๆ ถึงสิ่งที่ผู้หญิงทุกคนต้องมี นั่นคือ ประจำเดือน อันเป็นปัญหาน่าสงสัยว่า ผู้หญิงสมัยนั้น พวกเธอมีวิธีจัดการกับเรื่องนี้อย่างไร ในเมื่อสมัยนั้นไม่มีอะไรเลย แม้แต่ร้านค้า ต้องรอคอยการแจกเสื้อผ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คำตอบนี้ พี่นกล่าว่า “สมัยนั้นไม่เห็นมีนา ก็แรงจะเดินยังไม่มีเลย มันจะไปมีที่ไหนอะ” คำตอบนี้ไม่ต่างไปจากพี่รักษ์ที่กล่าวว่า

“ไม่มีเมนส์ เหมือนผู้ชายทุกคนเลย นี่ 3 ปีกว่าไม่เคยมีเมนส์ ผอมมากไม่มี ออกจากเขมรแดงมาอยู่กินดีๆ ปีกว่าถึงจะมีเมนส์ ตอนนั้นเหมือนผู้ชาย ผู้ชายยังรังเกียจ มันตัดผมบ๊อบเหมือนกันหมด เหมือนนักเรียนเลย” คำบอกเล่าของพี่รักษ์

การรวมกลุ่มและการประชุมกลุ่ม

เมื่อผู้นำประเทศของเขมรเปลี่ยนระบบสังคมก็เปลี่ยนตามสังคมใหม่นี้มีกฎข้อบังคับ มีระเบียบสังคมแบบใหม่เกิดขึ้นควบคุมผู้คนในสังคม ลุงจาเล่าให้ฟังว่า สังคมแบบนี้จะแบ่งผู้คนออกเป็นกลุ่มๆ กระจายทำงานไปทั่วประเทศเขมร แต่ละกลุ่มจะมีผู้นำกลุ่มคอยควบคุมดูแลเหล่าประชาชนเก่า โดยทุกๆ วันหัวหน้าจะเรียกประชุมกลุ่ม ให้ท่องกฎทุกวัน แต่ในปัจจุบันทั้งลุงจาและป้ากุ่มต่างก็จดจำกฎเหล่านั้นไม่ได้แล้วว่าตนต้องท่องอะไรไปบ้าง รู้เพียงแต่ว่าต้องทำงานทำงานอย่างเดียวห้ามพูด ห้ามบ่น และห้ามทำผิดกฎเป็นอันขาด เพราะผลสุดท้ายอาจแลกด้วยชีวิต

ลุงสายเล่าว่า “10 คนมีหัวหน้า 3 คน มีอีก 3 คนดูหัวหน้าอีกทีด้วยนา เขาจะประชุมกันทุกเย็นก่อนนอน เขาจะเรียกประชุมหมู่บ้าน พูดว่าใครขี้เกียจ ไม่ช่วยทำงาน ใครขยันทำงาน เรียกมาคุยเฉยๆ แต่พอตอนนอนจะมีคนมาเรียกให้ออกไป ก็ไม่กลับมา โดนฆ่าตาย”

ส่วนพี่นเหล่าต่างออกไปถึงการประชุมของกลุ่มเธอว่า ทุกวันเวลาเช้าหลังจากที่ถูก เปาเตรปลุกให้ตื่นตั้งแต่เช้า ตีสี่ ตีห้า ก็มาประชุมกลุ่ม แล้วออกกำลังกายตอนเช้าก่อนแยกย้ายไปทำงาน

“สมัยไฉ่เป็ด เขาจะออกกำลังกายแบบนี้ (ทำท่ากระโดดตบค่อยๆ เอมือลง ตาม จังหวะ) นับม้วย ปี เปย ม้วย ปี เปย” พี่นเหล่าให้ฟังขณะที่พี่น นำผู้ศึกษา และลูก หลานของพี่ รินวิ่งออกกำลังกายรอบป่าชายเลนของหมู่บ้านในเย็นวันหนึ่ง พุดถึงไปพี่นก็ทำท่าประกอบไปด้วยจนผู้ศึกษาและเด็กทำตามเธอกันไป หัวเราะกันไป

ความโหดร้ายของเขมรแดง

“ทหารมันโหดมาก ยังสงสารเด็กคนนั้นอยู่เลย เด็กแอบขุดหัวมัน ทหารมันก็บอกว่าถ้าขุดออกมาได้จะให้กินแต่ถ้าไม่ได้จะโดนทำโทษแต่เด็กขุดไม่ได้ หัวมันมันใหญ่ ทหารมันเลยจับไปมัดกับโคนต้นมะม่วง แล้วมัดแดงทั้งนั้น มดมันก็กัด มัดไว้ 2 ชั่วโมง ก็เอาออก ตกกลางคืนเด็กก็ไข้ขึ้น มดแดงตัวใหญ่ๆทั้งนั้น มันคงอักเสบ พอ 2 วันเท่านั้นเนะเด็กก็ตาย ก็ตายอยู่บนตัก ยังไม่รู้เรื่องเลย ผมปลุก (ทำท่าให้ดู จับให้ลุกขึ้นจากตักตัวเอง) จับลุกขึ้นมาอ้วตตายซะแล้ว ตอนที่ถูกจับติดคุกอยู่ ก็ตอนนั้นจะเก็บมะพร้าวกิน ปีนยังไม่ถึงไหน ลูกมะพร้าวเสือกหล่น สงสัยมีนก กระรอก ตัวอะไรมันเจาะเอาไหว ดันตกมาพอดี ไข่คนก็เสือกมาเห็นพอดีเหมือนกัน เลยจับไปส่งทหาร กินก็ยังไม่ได้กินนา มันเอาไปเข้าคุกซะ 9 เดือน ตอนติดคุก มันโหดน่าดูเลยนะ กลางคืนมันก็นาวโซ่ม้า ยายคนหนึ่งที่บ่นว่าหนาว นาวเหลือเกิน ทหารมันก็เลยบอกให้ลงไปในน้ำ มันว่าหนาวเหลือเกินเหอ ลงน้ำไปยาย พอยายตกลงไป น้ำมันก็เย็น แกจะขึ้นมามันก็ให้ช่วยกันเอาก่อนหินปา ใส่ ไม่ทำก็ไม่ได้ มันส่ง สงสารแกแต่ก็ทำอะไรไม่ได้ พอมันไปลากยายแกขึ้นมานอน ตอนเช้ายายแกก็นอนตายแล้ว” ลุงบุญเล่าไปทำท่าประกอบไปด้วย

ลุงสายเล่าถึงความโหดร้ายสมัยนั้นว่า “ทุกคนต้องทำงานให้ ห้ามมีของตัวเอง ครั้งหนึ่งพี่ชายแม่ไปเจอกระสอบข้าว ก็แอบเอาข้าวเข้าบ้าน พวกทหารมาเจอก็ฟันคอขาดเลย ตอนนั้นคนตายเยอะแยะ ทหารจะเอาศพไปวางกองรวมกันไว้ คนท้องก็โดนฆ่าให้เอาเด็กออกมาแล้วปลโยง คนแก่ๆก็โดนฆ่า” วันหลังลุงสายยังเล่าเสริมอีกว่า “ก็เพื่อนเรียนรุ่นเดียวกัน มันถูกให้ไปฆ่าพ่อ แม่ตัวเอง เอาไม้ตีจนตาย เมื่อว่าลองใจเราว่าจะทำได้ไหม” ป้าฝนบอกแทนสามีทันทีเมื่อผู้ศึกษาถามว่าหากไม่ทำตามได้หรือไม่ “มันก็ฆ่าเจาเนะซี” ลุงสายเล่าต่อไปอีก “มันแยตรงป่วย อดอยาก ไม่มียารักษา คนก็ตาย” ลุงสายเล่าข้ามไปเรื่องอื่นก็วนกลับมาพุดถึงเรื่องเดิมว่า “มันเสียอย่างเดียว มันฆ่าคนมีความรู้ ฆ่าอาจารย์” และย้ำอีกครั้งว่า “มันเสียอย่างเดียวมันฆ่าคนมีความรู้”

ป่ากึ่งเล่าว่า “ทำงานซำก็โดนตี หยุดทำไม่ได้ ต้องทำไปห้ามพูดห้ามบ่นอะไร” พี่รักษาก็กล่าวเช่นเดียวกันว่า “ถ้าเราชู้งานเขาก็ดี”

ยายสุดาเล่าว่า “ก็มันเอาคนไปฆ่า กระดุกเป็นกองๆ เป็นภูเขาเลย” ยายยังเล่าถึงอดีตให้ฟังถึงที่มาของบาดแผลบนศีรษะว่า “ตอนนั้นฉันไปขโมยเอาหัวมันกิน มันมาเห็นพอดี มันว่าหิวหรือ หิวก็ต้องกินให้หมดนะ ถ้ากินไม่หมดเดี๋ยวโดน มันจับมัดใส่ปากให้ฉันกิน กินไม่ไหวมันมัดใส่ปากเร็ว เร็ว มันเลยเอาปืนตีหัวฉัน ฉันเลยสลบ มันก็คิดว่าฉันตายเลยลากไปทิ้ง ตื่นมาอีกทีก็มีผีแล้ว....”

ลุงบุญยังเล่าเพิ่มเติมอีกว่าหลังจากที่เขมรแดงแตกแล้ว ตนออกไปหาของกินในป่า ขุดๆ ไป เจอหัวกะโหลก และกระดูกคนกองอยู่ในหลุม “กระดูกเต็มเป็นหลุมใหญ่เลย แต่มันไม่มีกลิ่นมีอะไรรอกนา” ลุงบุญอธิบายสิ่งที่ตนพบจนเห็นภาพตาม

ชีวิตที่อดอยากหิวโหย

เสียงทุกลเสียงของคนเขมรพลัดถิ่นที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดงต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาแห่งความโหดร้ายที่พวกเขา/เธอ ต้องอดอยาก “กินไม่อิ่ม” ซึ่งญาติพี่น้อง หรือคนอื่นๆ ที่ตกอยู่ในเหตุการณ์นี้ บางคนอดอยาก ไม่มีเรี่ยวแรง ล้มตายไปเป็นจำนวนมาก

“ก็ข้าว 3 กระป๋อง ต้มใส่กระทะให้คนกินกันร้อยกว่าคน แล้วจะเอาเม็ดข้าวที่ไหน ตักมามีข้าวไม่ถึง 3 เม็ด กินก็ไม่อิ่ม ลำบากนัก” ยายสุดากล่าว

ลุงสายกล่าว “มันเสียอย่างเดียวเรื่องกิน กินไม่ให้อิ่ม ก็คิดดู คนสิบคน ให้ข้าวกระป๋องเอามาต้มให้กิน มันจะไปอิมอะไร” ลุงสายอธิบายลักษณะอาหารให้ฟังว่า “ข้าวก็เหมือนข้าวหุงเจี้ย เอาอะไรมาต้มปนๆ ไปด้วยกับข้าว กับข้าวมันก็มีปลา มีหมู มีไก่เหมือนกัน แต่ข้าวมันน้อย กินไม่อิ่ม” ป้าฝนพูดต่อทันทีว่า “มันไม่ให้กินอิม”

แต่ในขณะที่พี่รักษากล่าวว่า ที่ที่ตนเคยอยู่นั้นบางครั้งแม้แต่กับข้าวก็ไม่มีจะให้กิน “กินข้าวอย่างเดียว บางทีกับข้าวยังไม่มีเลย บางทีก็มีกับข้าว แต่กับข้าวแบบนั้นสมัยนี้ไม่มีอะ”

คนเขมรคนหนึ่งที่พักพิงพามาอยู่ประเทศไทยได้ประมาณห้าปี เขาเคยอยู่กับเขมรแดงมาเช่นกัน ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในสมัยก่อนว่า “ถูกให้ทำงาน ทำไร่ ทำนา ขุดร่องน้ำ กินไม่อิ่ม ให้ข้าวแค่ถ้วยนี้เอง” พูดแล้วก็หยิบถ้วยกระเบื้องใบเล็กๆ เหมือนถ้วยน้ำปาลามาให้ดูประกอบ

ส่วนพี่รินได้เล่าถึงความอดอยากจนไม่สามารถจะเลือกของกินอะไรได้ “เคยกินหมา ไก่ ฉันเคยกิน กินหมาเป็นตอนเขมรแดงนี้เอง ก็มันหิว มันทำมาให้กินก็กินหมด”

ความอดอยาก หิวโหย ทำให้พวกเขา/เธอ ต้องหาทางบรรเทาความหิว ด้วยการหาอาหารกินเอง ดังเช่นที่ยายสุดาและลุงบุญกล่าว

“มันห้ามเก็บของที่ปลูกกิน อย่างมันที่เราปลูกเองก็เก็บไม่ได้ แต่พวกปลาเราก็หาจับมากินได้ แต่กินปลาอย่างเดียวมันก็ไม่อิ่ม มันต้องกินข้าว” ลุงบุญกล่าว

“หนู งู ตัวอะไรก็จับมากินหมด มันหิว อะไรใส่ปากได้กินหมด” ยายสุดากล่าว

ส่วนลุงกลมมีวิธีทำให้หายหิวด้วยวิธีอื่น “ต้องตัดต้นกล้วยมาดลูกกับข้าวกิน บางทีก็ตัดต้นมะละกอมาดลูกกับข้าวกิน”

ส่วนพี่ปา “พี่จำได้แต่ว่าลำบาก วันหนึ่งกินข้าวมื้อเดียวตอนหกโมงเย็นได้กินกระบวยเดียวเป็นข้าวต้มผสมเปลือกมัน ไม่อิ่ม พ่อแม่พี่ต้องแอบไปขโมยหัวเผือกหัวมันมาแอบเผาให้ลูกกิน ขนาดซากอ้อยมันก็ไม่ให้เรากินนะ หิวเห็นอะไรกินได้กินหมดขนาดพ่อครัวที่เขาปลดออกเปลือกหัวมันทิ้ง ก็ไปรุมแย่งกันเอาเปลือกมากิน บัดๆเศษดินที่มันติดเปลือกออกกิน”

การทำงาน

กิจวัตรประจำวันส่วนใหญ่ของผู้คนที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของกลุ่มเขมรแดง นั่นคือ การทำงาน หลังจากที่เราประชาชนถูกแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มตามเพศผู้หญิง ผู้ชาย และกลุ่มตามระดับอายุเด็กเล็ก เด็กโต หนุ่มสาว คนแก่ หน้าที่ที่ทุกคนต้องทำจะถูกแบ่งงานแตกต่างกันออกไป พี่รินบอกเหมือนกับลุงสาย ป้าฝน ลุงจาและคนอื่นๆ ว่า “เด็กเล็กๆ ก็ให้เก็บใบไม้ ถอนหญ้ามาทำปุ๋ย ได้เรียนหนังสือวันละชั่วโมงเอง เรียนเสร็จก็ออกมาทำงาน” ส่วนคนแก่ที่ทำงานไม่ไหวก็จะถูกให้เลี้ยงเด็กๆ ที่กำพร้าพ่อแม่แทน ลุงบุญเล่าว่า คนแก่บางคนทำงานไม่ไหวก็จะถูกตีตาย “คนแก่ๆ มันก็ตีตาย มันเห็นทำงานไม่ไหว เปลืองข้าวมัน”

สำหรับคนหนุ่ม คนสาว งานที่สำคัญคือ การปลูกข้าว ทำนา ยายสุดาบรรยายว่า “สมัยนั้น มองไปมีแต่ทุ่งนาทั้งนั้น มองไปทางไหน ก็นาไปหมด ทำได้ทั้งปี ทำตอรั้งนี้หมด ก็ย้ายไปทำตอรั้งนั้นต่อ”

ลุงบุญ “เมื่อก่อนไม่รู้จักรอหรือว่าข้าวมาอย่างไร ถึงเวลามีกินก็กิน มาวันที่หลังไถเปิดจับนี้เอง มันให้ทำนาข้าวมันงามนักช่วงหน้าเกี่ยวข้าว ข้าวสุกเหลืองยาว ทหารมันก็ให้ออกมาเกี่ยวข้าว ย้ายไปเกี่ยวเรื่อยๆ นาแล้งก็ให้เราไปปรับดินที่ระเบิดมันลง เป็นหลุมเป็นบ่อให้เรียบ แต่แปลกพอทำเสร็จปลูกข้าวงามนัก”

ป้าฝน “เข้ามา ก็ไปทำนาแล้ว”

“ตีสี่ก็ต้องตื่นแล้ว เขาเป่าปี่ให้เราตื่น ไปทำนา” พี่รินกล่าว

“เขาให้ย้ายไปทั่ว จัดเป็นกลุ่มๆ เลย ผู้หญิงสามร้อย ผู้ชายสามร้อย ย้ายไปทำตรงโน้น ตรงนี้ ให้ไปดำนา สามคนไหนดึง ทำตั้งแต่ปลูกจนเกี่ยวข้าว” ลุงสายเล่าถึงอดีตให้ฟัง

“ตื่นมาก็ต้องออกไปทำนาแล้ว สิบเอ็ดโมงได้กินข้าว กินเสร็จมันก็ให้ทำต่อไปถึงเย็น ตอนเย็นแล้วบางทีก็ให้ทำอีก ไปที่โรงสีข้าวบ้าง แยกหินบ้าง” ป้าฝนเอ่ยถึงหน้าที่ของตน

ป้ากุ่มยังบอกเล่าถึงหน้าที่อื่นๆ ที่ตนต้องทำอีกว่า “ถ้าช่วงไหนทำนาไม่ได้ เขาก็ให้ไปขุดดิน แยกดินทำร่องน้ำ ทำเขื่อน”

เขมรแดงก็มีคนดี

แม้ว่าเรื่องราวที่เล่าถึงเขมรแดงจะเต็มไปด้วยความโหดร้ายที่กระทำกับคนเขมรพลัดถิ่นที่เป็นประชาชนเก่า แต่บางเรื่องราวที่ถูกพูดถึงกลุ่มเขมรแดงก็ยังมีด้านดีอยู่บ้าง ดังเช่นที่ลุงสายกล่าวว่า “บางคนเขาดีกมี นี่โชคดี ได้หัวหน้าใจดี เขาจะเรียกมาบอกว่าอะไรทำแล้วดี ทำแล้วไม่ดี”

“ตอนนั้น ไปขโมยข้าวโพดเขา ทหารเขมรแดงมันมาเห็น ตอนแรกก็นึกว่าจะถูกฆ่าแล้ว ทหารก็บอกว่าเอาไปแล้วรีบไปกินไกลๆ อย่างให้ใครเห็นนะ” ลุงสายกล่าว

ชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนให้อยู่รอด

ความยากลำบาก ความรู้สึกถึงการรอวันตาย ดังที่ป้ากุ่มบอกถึงความรู้สึกที่ไม่สามารถจะรู้วันตายของตนได้ว่าจะมาเมื่อไร “ก็อยู่ไปวันๆ ทำงานไป ไม่รู้ว่าจะตายวันไหน” เช่นเดียวกับความรู้สึกของลุงจา “รอวันตายอย่างเดียว ถ้าบุญคุณของเราอยู่ก็ยังไม่ตายไป” และความอดอยากหิวโหยที่พวกเขา / เธอ ต้องพบเจอ ทำให้ต้องหาหนทางเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดต่อไป ด้วยการต่อสู้ดิ้นรนรูปแบบต่างๆ

ยายสุดาบอกเล่าถึงวิธีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตรอดของตนว่า “ฉันจะหาที่หลุมเป็น 4 เหลี่ยมขนาดนี้ (ยายทำท่าวาดที่พื้นให้ดู กว้างยาวประมาณ 15 x 15 ซม.) ขุดหลุมเอาไม้ปักตรงมุมแอบหุงข้าวต้องไม่ให้มีควันเดียวโดนจับได้ ก็แอบเอาไว้ เวลาฉันหิวก็จะแอบมาแต่ต้องดูคนให้ดี ถ้าคนอยู่ตรงโน้น ก็จะต้องหลบ ก็มันอยู่ในป่า ต้นไม้เยอะแยะ” ยายยังเปรียบเทียบความสามารถในการเอาชีวิตรอดของตนที่ดีกว่าคนอื่นให้ฟังว่า “คนเมืองหาของกินไม่เป็น ไม่รู้จับปลา ยังไง อะไรกินได้ กินไม่ได้ บางคนมีทองก้อนเท่านั้นมาแลกของกิน ยังแลกข้าวได้แค่ 3 กระป๋อง” ยายสุดาเล่าพร้อมกับทำท่าบอกขนาดของทองที่พูดถึง ลุงบุญเล่าเสริมว่า “บางคนก็ต้องเอาทองมาแลกกับหนูก็ยอมนะ ก็มันหิว ก็ต้องหาอะไรใส่ท้องก่อน”

ยายสุดาบรรยายถึงการบรรเทาความหิวให้ฟังอีกว่า “เราก็แกลังก์กอไฟ แต่ชุดหลุมข้างล่างไว้เอาหม้อข้าวไว้ข้างล่าง บางทีก็เอาหัวเผือกหัวมัน ข้าวโพดตอนมันไม่เห็นก็ซุกเอามาไว้เวลาก่อไฟก็เอาไว้ข้างล่าง บางทีจับปลามากก็เอาไว้ข้างล่าง ต้องไปไกลๆ มันหนอยนา ยายแอบไปตรึมมน้ำ ไกลๆ แอบมันไม่ให้เห็น พอมันไม่เห็นก็แอบมาทำกิน”

ส่วนป้าฝนเล่าว่า “หัวมันอยากกิน ก็แกลังก์กอไฟเหมือนว่าเผือกอะไร แต่ข้างล่างก็มีหัวเผือก หัวมัน หม้อข้าว ซุกไว้ข้างล่าง ทำเหมือนว่าเราหนาว ก่อกอไฟแก้หนาว แต่ข้างล่างนี้ต้องมีอะไรแล้ว มีไก่ แต่กินไก่เสร็จแล้วก็ต้องเอากะดุกไปทิ้งไกลๆ ให้มันเห็นไม่ได้”

ป้าเป็นอีกคนหนึ่งที่มีวิธีการทำให้ตนเองอิ่มท้อง ด้วยการกินต้นข้าวโพดสด “กินต้นข้าวโพด มันก็หวานๆ รสชาติเหมือนกับอ้อย ต้นกินได้เขาไม่ว่า แต่ฝักมันเขาห้ามกิน”

คนเขมรพลัดถิ่นมิได้เป็นเป่าหนึ่ง หรือพร้อมจะทำตามกฎระเบียบของกองกำลังเขมรแดงอย่างไม่มีเงื่อนไข การต่อสู้ดิ้นรนอีกแบบหนึ่งที่ทำให้พวกเขา/เธอยังคงสามารถธำรงความสัมพันธ์ทางสังคมของตนไว้ได้ ดังเช่นเรื่องเล่าของสองสามีภรรยา

เมื่อผู้ศึกษาถามลูกจากับป้ากุ่มว่า ครึ่งที่อยู่กับเขมรแดงมีเพื่อนบ้างหรือไม่ ในเมื่อถูกห้ามพูดแล้วจะติดต่อสื่อสารสร้างความสัมพันธ์กันอย่างไร ลูกจากล่าวทันทีว่า “มีสิ เวลามันอยู่ก็ห้ามพูด เวลามันยังไม่มาก็แอบคุยกันได้ พอเห็นมันมา เราก็หยุด มองหน้ากัน...” ป้ากุ่มที่นั่งฟังอยู่พยักหน้าตามคำพูดของสามี

ลูกสาวก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ใช้วิธีคล้ายกับลูกจ่า “เราก็ต้องระวังถ้าเห็นว่ามันมากก็ไม่พูด เวลามืออะไรก็ไม่ได้พูด มองตากันก็เข้าใจแล้ว”

นอกจากนี้ ลูกจายังเล่าถึงวิธีการระบายความรู้สึกเจ็บปวดจิตใจของตนว่า “พ่อโดนจับมัดกับเสา พ่อเป็นทหารโง่ มันเลยจับมัดติดเสาโรงโพง เราก็ได้แต่ยืนมอง พูดอะไรไม่ได้ ร้องให้ก็ไม่ได้ เดี่ยวมันลงโพงเอา ถ้าจะร้องก็ต้องไปแอบร้องคนเดียวไม่ให้ใครเห็น...มัดอยู่สาม สี่วันแกก็ป่วย ไปนอนอยู่โรงพยาบาลให้น้ำมะพร้าว ไม่กี่วันก็ตาย”

2.4 เรื่องเล่าของคนตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรแดงถึงการหลบหนีเข้าไทย

เมื่อกลุ่มเขมรแดงหมดอำนาจลงจากการเข้าโจมตีของกองทัพจากประเทศเวียดนามทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า “เขมรแดงแตก” ในปี พ.ศ. 2522 ชีวิตของผู้คนเหล่าบรรดากรรมกรจึงถูกปลดปล่อย พวกเขา/เธอ มีการตัดสินใจเลือกเส้นทางชีวิตให้กับตนเองอย่างไร เมื่อได้รับอิสรภาพในครั้งนี้

อยู่ไม่ได้ – ไม่อยากอยู่

ลุงสายเป็นคนที่หลบหนีมายังประเทศไทยหลังจากที่กองทัพเวียดนามเข้าโจมตีกองกำลังเขมรแดง หรือที่เรียกเหตุการณ์นี้ว่า “เขมรแดงแตก” ทันทิที่รู้ข่าวการโจมตีของเวียดนาม ลุงสายจึงตัดสินใจวิ่งหลบหนีมาอยู่กับเพื่อนที่รู้ทางข้ามพรมแดนมายังประเทศไทย

“พอเขมรแดงแตกก็วิ่งหนีมาอยู่กับเพื่อน มันรู้ทางมาประเทศไทย ก็วิ่งตามมันมา ต้องวิ่งหลบลูกกระสุนปืน ให้อพวกเขมรแดงที่วิ่งตามมาข้างหลัง พอมันยังมาก็อ้างกันไปคนละทิศละทางเลยวิ่งขึ้นไปบนยอดเขาพอดีไปเจอลุงคนหนึ่ง แกมาหาของป่าบนเขาพอดี เลยช่วยหนีทหารลงมาเมืองไทย แกดีนัก ให้ข้าวให้น้ำกิน ยังรับไปอยู่ที่บ้านแกอีกด้วย” ลุงสายกล่าว

ก่อนจะมาเมืองไทยได้สำเร็จ

ส่วนพรีน แม้ว่าปรารถนาจะหลบหนีเข้ามาประเทศไทยหลังจากที่ “เขมรแดงแตก” พร้อมกับญาติและคนรู้จัก แต่พรีนไม่สามารถข้ามเข้ามาประเทศไทยได้เหมือนกับคนอื่นๆ เพราะพรีนยังพูดภาษาไทยไม่ได้ พรีนจึงรอโอกาสใหม่อีกครั้งที่ข้ามเข้ามาประเทศไทย ด้วยการเตรียมตัวหัดพูดภาษาไทยอยู่ที่บริเวณเมืองชายแดนของประเทศเขมร หรือที่เรียกว่า “เกาะกง” ก่อน

พรีนเล่าให้ฟังว่า “พอไต่ปีดออกก็หนีมาอยู่ปากคลองก่อน เพราะยังพูดไทยไม่ได้ก็ยังไม่เข้าประเทศไทยไม่ได้ เดี่ยวถูกจับ ญาติๆ กับน้องชายเขาข้ามไปกันได้หมด มีคนเดียวที่พูดไทยไม่ได้เลยต้องมาอาศัยเขาอยู่ที่ปากคลอง มาฝึกพูดไทยให้ได้ก่อน สาม สี่ปี ตาแก่ที่เมืองไทยเขาเป็นพี่น้องกับตาแก่ที่ฉันทำงานอยู่ด้วยที่ปากคลอง เขาเลยชวนให้ไปทำงานเป็นแม่บ้านกับเขาที่เมืองไทย ตรงคลองสน ก็เลยมาอยู่กับเขา ตอนนั้นพอพูดไทยได้แล้ว ก็เลยมาอยู่กับเขา”

เช่นเดียวกับครอบครัวของยายสุดาที่หนีเข้ามาหยุดอยู่ที่เมืองชายแดนของประเทศเขมร จังหวัดเกาะกงในปัจจุบัน เมืองชายแดนนี้มีอาณาเขตติดกับเขตแดนของประเทศไทย

“พอไต่ปีดออก ก็พากันหนีไปแถวๆ...ใกล้ๆ...กับเวียดนามก่อน ได้แป๊บเดียวเอง...ก็กลับไปอยู่พนมเปญอีก อยู่เป็นปีอยู่นะ ก็มาอยู่เกาะกงมาหาพ่อ แม่ หาพี่น้อง แต่เขาไปไทยกันหมดแล้ว เลยอยู่เกาะกงไปก่อน มาอยู่ไทยก็ตอนที่ฉันป่วยนั้นแหละ” ยายสุดาเล่าถึงชีวิตที่ต้องหลบหนีไปมาก่อนที่จะข้ามมาประเทศไทย และสุดท้ายยายสุดาก็ได้ตัดสินใจเข้ามาอยู่ประเทศไทยเป็นการถาวร ยายเล่าต่อไปว่า

“ตอนแรกก็มาอยู่ที่เกาะกงก่อน พอฉันป่วย ผัวฉัน ก็พามาหาหมอที่โรงพยาบาลคลองใหญ่นี้แหละ ปิดบ้านปิดช่องหอบลูกมาหมด มาอยู่บ้านพ่อแม่ฉัน เขาอพยพมาก่อนฉัน เขาอยู่ใกล้เลยมาก่อนได้ พอมาโรงพยาบาลคลองใหญ่ก็ส่งฉันไปโรงพยาบาลตราดอีก เป็นเดือนกว่าจะหาย พอ

กลับไปบ้านที่เกาะกงก็ถูกขายไปแล้ว เขาว่านี่กว่าฉันหนีไปเมืองไทยแล้วผู้ใหญ่บ้านเลยขายบ้านฉันไปแล้ว เลยต้องกลับมาอยู่บ้านพ่อแม่ที่เมืองไทยนี้แหละ อยู่ที่นี่ก็ทำมาหากินดีกว่าอยู่โน้น”

นอกจากเงื่อนไขความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตที่ส่งผลให้คนเขมรอพยพมาอยู่ประเทศไทยนั้น ยังมีเงื่อนไขอีกหลายประการ โดยเฉพาะเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เนื่องจากหลังจากที่ประเทศเขมรได้อิสรภาพจากกองกำลัง “เขมรแดง” ก็ต้องประสบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจภายในประเทศ ทำให้คนเขมรต่างหาทางดิ้นรนเข้ามาอยู่ประเทศไทย ดังเช่น ชีวิตของลุงจาและป้ากุ่ม ที่หลังจาก “เขมรแดงแตก” กองกำลังของนายพล พตมดออำนาจลง ลุงจาและป้ากุ่มก็กลับไปใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดเกาะกงอีกครั้งหนึ่ง (ลุงจาหนีเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแต่ป้ากุ่มหนีมาอยู่ริมชายแดนไทย – เขมร ในจังหวัดเกาะกง ผังประเทศเขมร ป้ากุ่มเรียกที่นั่นว่าประเทศไทย) ป้ากุ่มกลับไปอยู่เมืองที่เป็นบ้านเกิดของตนอีกครั้งและหันไปทำอาหารและขนมเล็กๆน้อยๆ ขายอยู่หน้าบ้านของตน ในเวลาต่อมาจึงได้พบกับลุงจาและแต่งงานมีลูกด้วยกันถึง 4 คน ส่วนลุงจาสมัครเป็นทหารหลังจากเกิดเหตุการณ์ “เขมรแดงแตก” เมื่อลุงจาพบกับป้ากุ่มจึงหนีทหารมาทำประมงหาเลี้ยงครอบครัว บวกกับความรู้สึกกลัวอันตรายหากจะต้องเสี่ยงกับการเป็นทหารต่อไป ต่อมาเพื่อนชาวประมงด้วยกันแนะนำให้ไปทำงานที่ประเทศไทย ลุงจึงจากภรรยาและลูกๆ ออกไปหางานทำที่ประเทศไทย หลังจากเป็นลูกจ้างอยู่ในประเทศไทยได้ระยะหนึ่งก็ตัดสินใจจะออกหาปลาด้วยเรือของตนเอง จึงกลับไปรับภรรยาและลูกๆ มาอยู่ด้วยกันที่ประเทศไทย ป้ากุ่มจึงเดินทางเข้ามาอยู่ประเทศไทยด้วยเรือที่ลุงจาขับไปรับ โดยมาขึ้นฝั่งที่ท่าเรือในชุมชนปลาใหญ่

“พ่อมันมาก่อน ฉันตามมาทีหลัง ตอนเขามาอยู่ไทยฉันยังอยู่ตลาดใหม่อยู่เลยที่

หลังเขาเอาเรือไปรับมาอยู่ที่นี่ เขามีเรือเองเลยจะหาปลาเอง แล้วจะให้ฉันเอาปลาไปขาย เลยไปรับฉันมานี้แหละ” ป้ากุ่มกล่าว

2.5 เรื่องเล่าถึงการกลับไปประเทศเขมรอีกครั้ง

การอพยพเข้ามาในประเทศไทยของคนเขมรพลัดถิ่นหลังจากที่กองกำลัง “เขมรแดง” หมดอำนาจไปแล้วนั้น พวกเขา /เธอ ต่างมีญาติพี่น้องที่อยู่ในประเทศไทย หรือคนรู้จักที่ชักชวนพาเข้ามาอยู่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การข้ามไปข้ามมาของคนเขมรพลัดถิ่นไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว พวกเขา /เธอ บางส่วนหลังจากข้ามมาอยู่ประเทศไทยแล้วยังเลือกกลับไปอยู่ที่ประเทศเขมรอีกครั้ง แต่ในที่สุดการตัดสินใจครั้งสุดท้ายได้เลือกข้ามมาอยู่ในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ลุงสาวยกับป้าฝนที่หลบหนีทหาร “เขมรแดง” เข้ามาในประเทศไทยหลัง “เขมรแดงแตก” แล้ว เมื่อทั้งคู่มาพบรักกันในประเทศไทยและได้ยืนยันว่าสงครามในประเทศเขมรสงบดีแล้ว ก็ตัดสินใจ

กลับไปหาญาติพี่น้อง และไปลงหลักปักฐานที่ประเทศเขมรอีกครั้ง เมื่อพบกับญาติพี่น้องที่ประเทศเขมร อยู่ได้ไม่ถึง 1 ปี ก็ต้องอพยพกลับมาประเทศไทย ลุงสายกล่าวว่า “พอไปเจอญาติคนหนึ่งแก็ไปอยู่เมืองนอกมา แกกลับมาเยี่ยมญาติพี่น้องพอดี แกก็บอกให้พาลูกพาเมียกลับไปอยู่เมืองไทยเถอะ เดี่ยวมันจะสู้กันอีกแล้วมึงจะทำยังงัย ที่ทำมาหากินก็ไม่มี ก็เลยพากันกลับมาอยู่เมืองไทยอีก”

ลุงบุญลูกชายของยายสุดา แม้ว่าจะอพยพมาอยู่ประเทศไทยพร้อมกับพ่อแม่พี่น้องแล้ว หลังจากที่เขาแต่งงาน เขาได้ตัดสินใจอีกครั้งที่จะกลับไปประเทศเขมร เพื่อหา路子ทำมาหากิน “หลังแต่งงานแล้วเลยลองกลับไปหาปลาอยู่ที่ปากคลองดู ที่โน้นของเยอะกว่าบ้านเราหนัก ปลาชุมกว่าบ้านเราบาน แต่ไม่ค่อยมีคนซื้อ อยู่โน้นมีของเยอะไม่มีคนซื้อ อยู่โน้นมีของไม่เยอะแต่มีคนซื้อ เลยกลับมาอยู่โน้นเหมือนเดิมดีกว่า” ภรรยาของลุงบุญเล่าเรื่องราวของครอบครัว

เมื่อกองกำลังเขมรแดงหมดอำนาจลง ส่งผลให้คนเขมรที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยบางส่วนประสงค์จะกลับไปอยู่บ้านเก่าที่ประเทศเขมรของตนอีกครั้ง ยายแดงหนึ่งในผู้ที่กลับไปประเทศเขมรอีกครั้ง

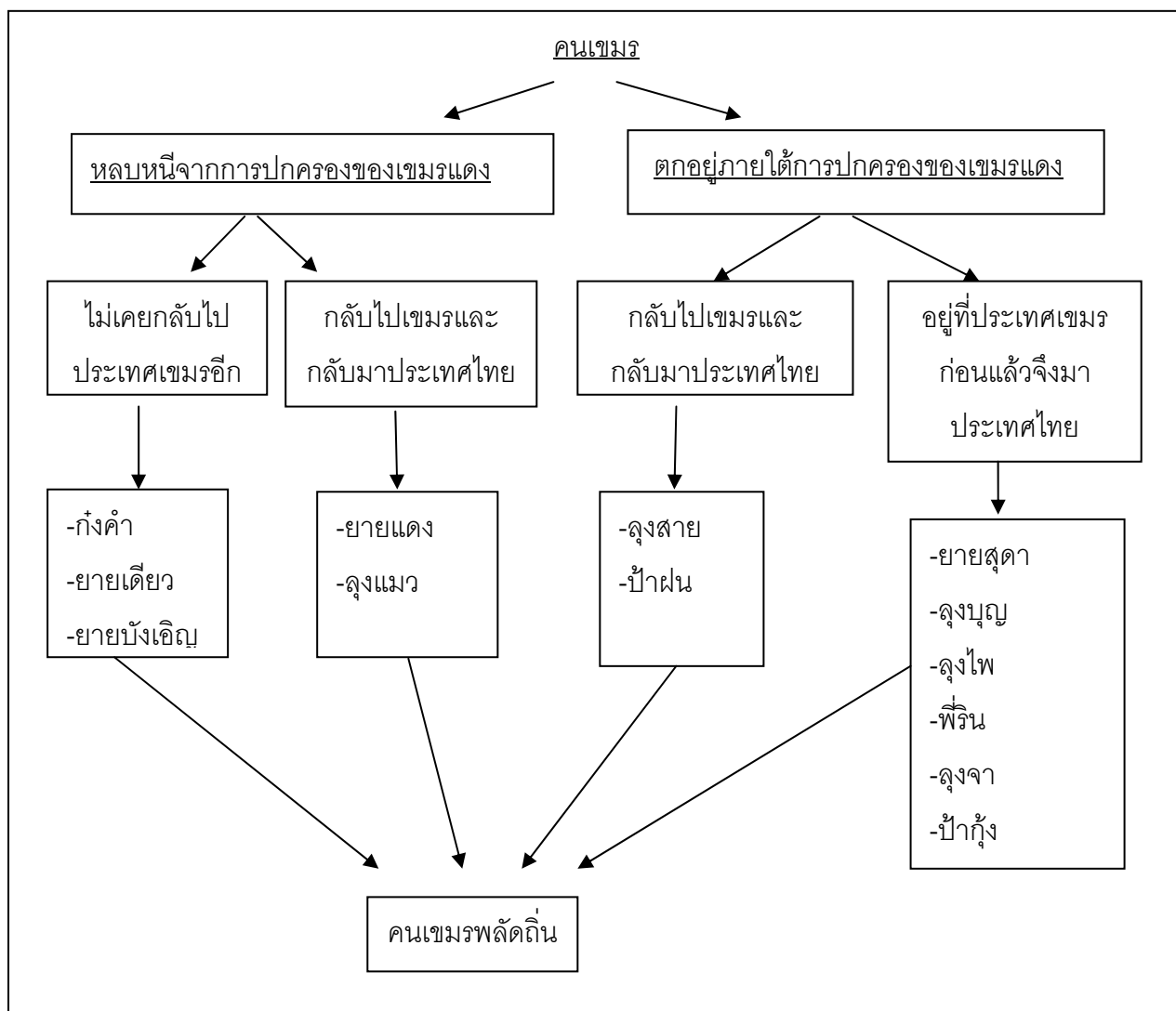
“ฉันมาอยู่ 2 ที่ พอบ้านเมืองเขาดีแล้วก็กลับไปอีก อยู่เมืองไทยไม่รู้จะทำอะไรกิน ตอนแรกที่มาอยู่ก็รับจ้างแกะกุ้ง ต้องซื้อกินทุกอย่าง อยู่โน้นจะกินอะไรก็สบายกว่า พอไปก็โดนไล่ พวกเขมรด่ามันไล่ เลยหนีไปอยู่ในป่า ขุดเผือกขุดมันกิน ต้องหลบมันไม่มันมันฆ่าหมด เลยหนีกลับมาเมืองไทยอีกที”

ลุงแมวเล่าว่าตนก็เป็นอีกคนที่กลับไปประเทศเขมรอีกครั้ง “มาอยู่โน้น เลยร่วมตัวกัน จะกลับไปภูซาคี ก็แหกกันไปสืบกว่าคนขโมยเรือเขาพายกลับเมืองเหมน(ประเทศเขมร)กัน พอไปเจอพวกเขมรด่ามันไล่ยิ่งพวกลุงวิ่งหนีกันกระเจิดกระเจิง สู้มันไม่ไหวเลยหาทางหนีกลับมาลงตรงเขาเหลี่ยมตรงนี้เอง เลยวนครบรอบพอดี ฮ้า ฮ้า ฮ้า”

จะเห็นได้ว่าการนิยามความหมายของคนเขมรพลัดถิ่นนั้นมีลักษณะที่ซับซ้อน หลากหลาย และเลื่อนไหล มีเงื่อนไขหลายเงื่อนไขที่ช่วยเอื้อให้คนเขมรพลัดถิ่นข้ามมายังประเทศไทย เช่น เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัย ระยะทางความห่างไกลจากชายแดน ความสัมพันธ์กับคนในประเทศพักพิง ดังนั้น จึงไม่สามารถสรุปแบบเหมารวม (generalization) ถึงสาเหตุของการอพยพข้ามแดน พลัดถิ่นมาอยู่ในประเทศไทยของคนเขมรว่ามีเพียงเงื่อนไขเดียว

เมื่อนำข้อมูลการอพยพของคนเขมรพลัดถิ่นมาเขียนเป็นแผนภาพ แสดงดังแผนภาพด้านล่าง

รูปที่ 7 ข้อมูลการอพยพของคนเขมรพลัดถิ่น

อาจจะกล่าวได้ว่าคนเขมรพลัดถิ่นในไทยบางส่วนอพยพมาด้วยเงื่อนไขความไม่ปลอดภัยจากสงครามในประเทศเขมร ซึ่งประเทศรอบๆต่างก็กำลังประสบกับผลกระทบจากสงครามอินโดจีน มีเพียงประเทศไทยเท่านั้นที่ดูเหมือนว่าจะเป็นประเทศที่สงบที่สุดในขณะนั้น บวกกับระยะทางระหว่างสองประเทศไม่ไกลกันมากนัก ที่สำคัญคือระบบเครือญาติในอดีตของผู้คนในสองประเทศที่เอื้อให้คนเขมรอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยเฉพาะอำเภอคลองใหญ่ ที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ประเด็นที่สอง เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ประชาชนในประเทศเขมรต่างได้รับผลกระทบจากคว้นหลังของสงคราม เศรษฐกิจภายในประเทศเขมรย่ำแย่ ขาดการพัฒนา คุณภาพชีวิตประชาชนต่ำ ในขณะที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาและเจริญขึ้น ความสะดวกสบาย

ความทันสมัยกำลังเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ช่วยดึงดูดคนเขมรพลัดถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยไว้ไม่ให้กลับประเทศตน และดึงดูดคนเขมรที่อพยพมาภายหลัง เพื่อเข้ามาขายแรงงานในประเทศไทย สำหรับเมืองชายแดนอำเภอคลองใหญ่ที่เป็นเมืองเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับการลงทุนทางเศรษฐกิจ เจ้าของกิจการต้องการแรงงานจำนวนมาก รวมทั้งมีอาณาเขตติดต่อกับต่างประเทศ การคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางทะเลที่สะดวกสบาย ทำให้ชุมชนต่างๆ อำเภอคลองใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ผู้คน เทคโนโลยี และภาษา